

A VÁRNAI CSATA ELŐZMÉNYEI.

A velencei állami levéltár irományainak fölhasználásával.

I.

Azon fényes diadalok, melyeket Hunyadi János, 1442 őszén, Szebennél és a Vaskapunál, egészen magára hagyatva, kivívott: alapos reményt kelthettek, hogy a magyar nemzet nagyobb mérvű támadó föllépése, a többi európai hatalmak által támogatva, megmentheti az enyészet szélére jutott görög birodalmat és visszaszoríthatja Ázsiába a kereszténység félelmes ellenségét.

Ezen remény erejének teljes megfeszítésére lelkesítette *Cesarini Julián* bíbornokot, a szentszék legatusát, ki több hónap előtt éppen azon czélból küldetett Magyarországra, hogy a belső béke helyreállítása után, a törökök ellen hadjáratot hozzon létre.¹⁾

Míg oda hatott, hogy a magyar király és az urak körében a harczias szellemet éleszsze, egyúttal azon eszmét hozta szőnyegre, hogy, a magyar sereg előnyomulásával egyidejűleg, a tengerparti államok által kiállítandó hajóhad is lépjen actióba, oly módon, hogy az európai és ázsiai török birodalmat elválasztó galliopolisi szorosban (Hellespontusban) foglaljon állást, és a török hadaknak Ázsiából Európába szállítását akadályozza meg.²⁾

¹⁾ Ezen kiváló főpap életpályájának ismertetésére e helyen nem terjeszkedem ki. Az egy közelebb megjelenő monografiának fogja tárgyát képezni. Hasonlag mellőzöm e helyen a Frigyes római királylyal folytatott békealkudozásokat is, melyekben Julián volt a főtényező.

²⁾ A velencei doge már 1443 május 3-ikán a görög császár követéhez intézett válaszában kiemeli, hogy Julián bíbornok *ismételten sürgette* a pápánál a hajóhad kiállítását. A miből következik, hogy a kezdeményezés

Ez ügyben a pápához, a velencei köztársasághoz és a lovas burgundi fejedelemhez fordúlt.¹⁾

Mindenütt helyesléssel fogadták az indítványt, melynek célszerűségéhez nem férhetett kétség.

A pápa nemcsak erkölcsi támogatását, hanem tényleges közreműködését is fölajánlotta.

Ápril második felében — Sienában tartózkodott ekkor —, az udvaránál levő velencei követ, Ser Leonardo Venerio útján, azon kérelmet intézte a signoriához, hogy adjon neki át tíz gályát, melyeket azután fegyveresekkel és hajósnéppel a szent-szék fog ellátni; közölte azon szándékát, hogy a költségek fedezése végett a velencei és fiórenczi köztársaságok papságára egyházi tizedet fog kivetni; egyúttal a hajóhad kiállításának módozataira nézve a signoria tanácsát kérte ki.²⁾

A signoria, a mint a pápa kívánatáról értesült, készséggel fölajánlotta a tíz gályát, bár kellő jókarba helyezése húsz ezer aranyat meghaladó kiadásokkal járt. De a pápa azon szándékát illetőleg, hogy a gályák fölfegyverzését és hadi népeik ellátását a papságra kivetendő tizedjövedelemből fogja fődözni, kijelentette, hogy a fiórenczi és velencei papság az egész teher elviselésére képtelen; minél fogva a pápának más jövedelmi forrásokat is szük-

dicsősége öt illeti meg, és hogy az első lépéseket az év elején tette meg. Julián a pápai hajóhad felől, ápril végén Schlick cancellárhoz intézett levelében is szólt. A cancellár május 6-iki válaszában kétségét fejezi ki a terv valószínűsége iránt. Cugnioni. Aeneæ Sylvii Opera inedita. (Róma 1883) 67. Hogy pedig a terv kezdettől fogva a galliopolisi szorosban való állásfoglalásra vonatkozott, kitűnik a pápának 1443 ápril havában a velencei követtel folytatott értekezleteiből.

¹⁾ A pápánál tett lépésekre utal a velencei doge imént idézett válaszában. Juliánnak, a signoriához intézett felszólítását említi a doge 1443 ápril 13-dikán a pápához intézett levelében. A burgundi fejedelem ápril végén vagy május első napjaiban négy gályatestet rendel meg Velenczében, (mint a doge 1443 május 10-dikén a pápai udvarnál levő követéhez írja). Ez valószínűleg szintén Julián bibornok felszólításának volt eredménye.

²⁾ A pápának a velencei követtel folytatott értekezletéről több részletet tartalmaz a doge válasza a követ jelentésére, 1443 május 10-dikén. De már egy héttel előbb, május 3-dikán, a görög követnek adott válaszában említi a doge, hogy a pápa tíz gályát kér felfegyverzés végett, a köztársaságtól.

séges megnyitnia, és pedig sürgősen, mert a hajóhadat rövid idő alatt kell útnak indítani, hogy az már a galliopolisi szorosnál álljon őrt, a mikor a magyarországi hadsereg megindul. Egyúttal a hajóhad megindításának föltétele gyanánt állította elő Olaszország belső békéjének helyreállítását, különösen a milanói hercegi házzal való kibékülést, mert a háborút, melyet ez ellen viselnek, a köztársaság olyannak tekinti, mint ha saját területét fenyegetné.¹⁾

A pápa fölszólításával egyidejűleg a burgundi fejedelemtől is érkezett a köztársaság kormányához azon kérelem, hogy négy gálya engedtessek néki át, melyeket saját költségén fog fölfegyverezni és a Hellespontusba küldeni. A senatus ezen előterjesztésre is kedvező választ adott.²⁾

A pápa a hajóhad ügyeinek intézésére és a galliopolisi szorosba vezetésére, külön teljhatalmú legatust nevezett ki: választása Condolmieri Ferencz bíbornokra, a római egyház alcancellárjára esett, ki úgy is mint az ő unokaöcscse, úgy is mint velencei származású, kiválóan alkalmasnak látszott a reá bízott föladatok megoldására.³⁾ És a signoria csakugyan meglegegedéssel fogadta ezen kinevezést.⁴⁾

Mindazáltal mielőtt még a legatus Velenczébe érkezett volna, a signoria és a pápa között ellentétek merültek föl. IV. Eugen ugyanis kincstárának szomorú helyzetében, melyet az egyházi szakadás és az olaszországi politika bonyodalmai idéztek elő, nem mondhatott le azon tervről, hogy a hajóhad költségeire a papság megadóztatásában keres fedezetet; és mivel a signoria ezt tíz gálya fölfegyverzésére elégtelennek nyilvánította, csak hat gályával kívánt a tengeri actióban részt venni.⁵⁾

¹⁾ A doge azon kérdésre, hogy hány gályára van szükség? azt válaszolja, hogy húsz vagy legalább tizenhat hadihajóra és egy teherszállító hajóra. A doge-nak, 1443 május 10. és 20-dikán, a pápai udvarnál levő követéhez intézett jegyzékei.

²⁾ Az imént idézett jegyzékekben említi a doge.

³⁾ A május 8-dikán kelt kinevezési okirat a vatikáni Regestákban. Vol. 382 fol. 188.

⁴⁾ A május 20-dikán, a pápai udvarnál lévő követhez intézett jegyzék és ugyanazon napon a legátushoz intézett gratuláló levél.

⁵⁾ A pápa ez ügyben május közepe táján a signoriának levelet írt,

A signoria nem titkolta el e fölött elégtelenségét. Utasítása értelmében, május végén megjelent követe a pápa előtt és így szólott:

«A köztársaság a megszokott tisztelettel és hódolattal fogadta Szentséged iratát, a galliopolisi szorosba küldendő hajóhad tárgyában. Utánozván az ősoket, kik mint Krisztus igaz atléái, a szent hit terjedése- és gyarapodásáért, a hitetlenek és különösen a törökök ellen viselt háborúban minden veszélyvel szembeszállottak, ugyanazon buzgó készség lelkesíti most is. Ezért Szentségednek szívesen tett tíz gálya átengedése iránt ajánlatt, melyhez állhatatosan ragaszkodik. Nem kevésbé ütközött meg tehát azon, hogy Szentséged levelében csak hat gályáról beszél, melyeknek fölfegyverzését magára vállalja. A tengerészeti ügyekben szerzett tapasztalatok alapján, kellő tisztelettel kijelenti a signoria, hogy a szent vállalat sikerének biztosítására nagyobb számú gályák kiállítása szükséges.

«De továbbá, Szentségednek azon intézkedése sem kielégítő, mely szerint a gályák fölfegyverzésének költségei az egyházi tizedből fedezendők. Mert ha elegendő volna is a várható összeg, ez nem folyhat be a kellő időben. Ugyanis szükséges, hogy a mikor a keresztény sereg közeledik, a hajóhad már a tengerszorosban foglaljon állást, és képes legyen a török hadaknak úgy Ázsiából Európába, mint Európából Ázsiába átkelését megakadályozni. Ha késik a hajóhad indulása, félő, hogy ezt nem teheti meg alkalmas időben, és így a keresztény világ reménysége meghiúsul.»

A követ azután előadta, hogy a pápa és a burgundi fejedelem részére följánlott 14 gályának jó karba helyezése több mint 28,000 ducát költséget fog a köztársaságnak okozni, a mely eszerint nagyobb terhet vállal magára, mint a mely megilletné. És fölkérte a pápát, hogy a lehető legrövidebb idő alatt gondoskodjék a tíz gálya fölfegyverzéséről, mert a halasztás végzetes következményeket vonhat maga után.¹⁾

valamint a velencei követ által üzenetet küldött. A levél és jelentés elvesszett. Tartalmára a signoriának május 25-diki válasza vet világosságot.

¹⁾ A signoriának 1443 május 25-dikén követéhez intézett jegyzéke Ezzel összhangzásban áll ugyanazon napon egy bibornokhoz (Cardinali Morinensi) intézett levele.

Mindazáltal előterjesztésének nem volt meg a várt hatása; és a tudósítások, melyek a pápai udvarból Velenczébe érkeztek, itt mindinkább azon meggyőződést érlelték meg, hogy a hajóhad megindítása ezen esztendőben nem remélhető. Ezért a doge egyenesen értésére adta Condolmieri bíbornok-legatusnak, hogy a mennyiben a szükséges pénzzel el nem látják, inkább ne is jöjjön Velenczébe. «Mert — írja követének — ha a bíbornok úrnak megparancsoltatnék, hogy pénz nélkül jöjjön, ezen intézkedést úgy értelmeznők, hogy bár belátják a hajóhad fölfegyverzésének pénz nélkül lehetetlenségét, de a felelősséget azoktól, kik hibásak, elhárítani és a mi államunkra, mely mindent meg tett a mi hatalmunkban állott, zúdítani kívánják.»¹⁾

Condolmieri bíbornok ennek daczára (augusztus 2-dikán) megjelent Velenczében és hozzáfogott a rábizott föladatok megoldásához. Első sorban fölhatalmazást kért a signoriától, hogy a köztársaság területén az egyházi tizedet behajthassa. A senatus válasza akképen hangzott, hogy «habár ő szentsége a pápa nem úgy viseli magát Velence irányában, a mint hódolata és szolgálatai igényelnék; mégis elődei nyomdokába lépve, Krisztus igaz hívei gyanánt óhajtván eljárni», a fölhatalmazást megadják. Azonban kívánják, hogy előlegesen közölje a legatus az egyes javadalmakon behajtandó összegeket; továbbá a pápai tizedszedők mellé alkalmaztassék a köztársaság részéről két biztos; végre a befolyó pénzek a köztársaság pénztáraiban helyeztessenek el és kizárólag a hajóhad céljaira fordittassanak.²⁾

Ily előzmények után a legatus és a köztársaság kormánya között nem alakúlhatott szívélyes viszony. Érintkezésekben bizonyos ingerlékenység és elkeseredés mutatkozik.

A bíbornok-legatus szeptember elején panaszt tett a signoriánál azért, hogy pénzeket, melyekkel a szentszéknek adósa, vonakodik megfizetni. Továbbá azt kívánta, hogy a tizedből befolyó összegek egy banknál, nem pedig a köztársaság pénztárában helyeztessenek el. Végre az aragoniai fejedelem által a törökök ellen fölfegyverzett hadihajók részére menedék-levelet kérvén, ezen

¹⁾ Az 1443 július 6-dikán kelt jegyzék.

²⁾ A senatus 1443 augusztus 3-diki végzése.

magában véve jelentektelen ügy előterjesztéséhez fenyegető óvást csatolt. Ha — úgy mond — a menedéklevél meg nem adatik, ő szentsége tudatni fogja a keresztény fejedelmekkel, hogy a signoria «a szent vállalat előmozdításához a legcsekélyebb mértékben sem hajlandó hozzájárulni».

A senatus erre közvetlenül a pápához fordult. Kijelentette, hogy a köztársaság nem adósa, sőt a pontos leszámolás kitünteté, hogy ő szentsége tartozik a köztársaságnak. Továbbá ragaszkodik azon korábbi kívánatához, hogy a tizedből befolyó összegek a köztársaság pénztárában helyeztessenek el. Végre előadván, hogy szemben azon barátságos viszonyral, mely az aragoniai királyok és Velence között régtől fogva fönáll, menedéklevél kiállítása fölöslegesnek mutatkozik; azon reményét fejezi ki, hogy ő szentsége a menedéklevél megtagadását nem fogja más oknak tulajdonítani, és a signoria ellen a keresztény fejedelmek előtt nem fog vádat emelni. Köztudomású — úgy mond — mily nagyok az áldozatok, melyeket a köztársaság a kereszténység megoltalmazására hozott; és most is sok ezer ducát költséggel fölszerelve áll az a tíz gályatest, melyet ő szentségének följánlott; de nem jött meg a pénz, melyet ő szentsége a gályák fölfegyverzésére ígért; minélfogva a signoria ellen vádat nem emelhet. «Ha ezt — úgy mond — bár nem hiszszük, mégis megtenné; tudomására hozzuk, hogy mi, kik becsületünket és jó hírünket minden egyébnél többre becsüljük, ugyanazon fejedelmek és államok előtt, ártatlanságunkat, szándékaink tisztaságát és a katolikus hit érdekében lángoló buzgalunkat igazolni fogjuk, nem engedve, hogy becsületünk méltatlanul megtámadtassék».¹⁾

És már korábban igazolni iparkodott magát a signoria *Julián bibornok-legatus* előtt, ki július 11-dikén kelt levelében a magyarországi hadikészületek sikeres előhaladásáról tett jelentést, es a hajóhad megindítását sürgette.

«Az események szerencsés folyamatát szemlélve — írja válaszában a doge — a vállalat érdekeit lelkünk ugyanazon hévvel karolja föl, mint Atyaságod. A mennyiben a dolog minket illet, egészen rendben vagyunk és a hadihajókra vonatkozó ajánlatunkat,

¹⁾ Az 1443 szeptember 10-dikén a pápához intézett irat.

költséget nem kímélve, immár teljesítettük. Csak arra várakoztunk, hogy a fölfegyverzésre ígért pénzt megkapjuk. De ő szentsége nem méltóztatott más rendelkezést tenni, mint azt, melylyel a florenczi és velencei államok papságára tizedet vetett ki; egyéb pénzforrásokból más czélokra merít. A tized pedig csekély összeget ígér, és behajtása a kedvezőtlen időviszonyok miatt, hosszú időt igényel... Tekintetbe véve azt, hogy pénz nélkül semmi sem történhetik, és az alkalmas idő, a mikor a hajóhadnak, hogy sikeresen léphessen föl, már is a galliopolisi szorosban kellett volna lennie, elmúlt: a hajóhad megindításának reményéről lemondunk. Élénken fájlaljuk ezt, mert előre látjuk mindazon bajokat és veszélyeket, melyek a kereszténységre fel fognak merülni. Egy gondolat vigasztal: hogy minket kötelességeink teljesítésében a mulasztás vádja nem erhet!»¹⁾

II.

A tengeri actio megghiúsulása daczára, a magyar hadjárat nem maradt el.

Ugyanis június havában, a déli részeken hadakat toborzó Hunyadiól, majd Ragusa város tanácsától is, tudósítások érkeztek, hogy a szultán Ázsiában súlyos vereséget szenvedett.

Általános volt azon fölfogás, hogy a támadást elhalasztani nem szabad.

Es a király már július 22-dikén megindult Budáról. Kíséretében voltak: Julián bíbornok, Hunyadi János és Brankovics György szerb despot.

A sereg mintegy negyvenezer emberből állott, túlnyomó része zsoldosokból, kiket az országgyűlés által megajánlott pénzen toborzottak. Néhány főúri bandériumhoz és a pápai segélypénzen fogadott cseh vitézek csapatához keresztetek csatlakoztak, kiket hitbuzgalmuk a távol külföldről vezetett ide.²⁾ A királyt számos hű lengyel vitéz környezte.

¹⁾ A dogenak Julián bíbornokhoz augusztus 8-dikán írt levele, melyben értesíti, hogy a magyar király és az ő kérésére, tízezer font löport ajándékoz a magyar hadseregnek és azt már Sebenicóba szállíttatta.

²⁾ Egyik előkelőbb vitéznek nevét Julián bíbornok 1444 június 22-én

A mint szerb területre értek, mintegy nyolczezer rác és hat-hétszáz bosnyák fegyveres ajánlotta föl szolgálatait.

Október második felében a Morava partjaihoz jutottak, hol tábornok ült. Itt értesültek, hogy jelentékeny török sereg közeledik. Hunyadi János mintegy tízezer lovassal elébe ment. Bolgárországba nyomult, Nissza városát elfoglalta és november 20-dikán véres ütközetet vívott a kétszerte számosabb ellenséggel, melyen fényes győzelmet aratott. Mintegy kétezer török teteme fődte a csatatér; négyezer fogoly és dús zsákmány esett a győzők kezeibe.

Hunyadi ekkor visszatért a morvamelléki táborba, hol nagy lelkesedést keltett a dicső diadal, melyet Ulászló és Julián bíbornok siettek a pápához és a keresztény fejedelmekhez intézett levelekben köztudomásra hozni.¹⁾

A legatus ekkor ékesszólásának és tekintélyének egész hatalmát érvényesítette, hogy a sereg, a téli évszak okozta nehézségekkel dacolva, a hadjáratot folytassa. És czélt ért.²⁾ Nagy reményekkel volt eltelve. Mikor híre jött, hogy a szultán Drinápolyból kiindult, és személyesen vezeti ellenök seregét, félelem nélkül nézett a mérközés elé.

«Bizom Abban — írja — kinek szent nevéért harcolunk,

a mantuai őrgórhhoz írt leveléből ismerjük. «Nobilem virum — írja — Franciscum de Carrareis . . . in exercitu Christianorum contra Turcos anno preterita novimus», és mivel most Olaszországon keresztül Spanyolországba utazik, az őrgórf pártfogásába ajánlja. A levél eredetije a mantuai állami levéltárban.

¹⁾ Aeneas Sylvius 1444 január 15-iki levelében a november 3-diki diadalt leírván, megjegyzi «Hæc acta sunt, . . . sicut Regi nostro per ipsum Cardinalem et Regis litteris scriptum est». Egy későbbi, 1445 október 28-iki levelében az elesettek és foglyok számát feljegyezvén, kiemeli: «Sic enim Julianus suis litteris Cæsari significavit, quamvis Uladislaus, more Polonorum, qui de magnis majora loquuntur, 30,000 hominum cecidisse, suis epistolis adnotaverit». (Baseli kiadás, 44. és 81. sz. levelek.) Juliánnak ezen jelentései közül csak egy (fejedelemhez intézve, datum nélkül) a müncheni királyi könyvtár 12725. számú codexében (f. 120) maradt ránk.

²⁾ Julián az imént idézett levélben írja: «Crastina die, in nomine Domini movebit se exercitus . . . Videntur isti Domini habere animum hiemandi . . . ad quod ego exhortatus sum et exhortor eos quotidie, quanto efficacius possum».

hogy a császárra ugyanazon, vagy talán még rosszabb sors várakozik, mint a mely helynökének, a basának osztályrésze volt. Mindnyájan a seregben, nagyok és kicsinyek egyaránt, csodálatos módon, bátran és lelkesen, sietnek a csatába. Ha csak a küszöbön álló tél nem szolgál akadályúl, reméllem az Úrban, hogy ez a sereg nagy dolgokat fog művelni. Engedje ezt a kegyelmes Isten, kinek szent hitéért fáradozunk, az ő szent felségének dicsőségére, ezen országok felszabadítására és az egész kereszténység vigasztalására.»¹⁾

A királyi sereg csakugyan folytatta dicsőségas előnyomulását.

Julián december 4-dikén Sofiából újabb győzelmekről küldhetett szét jelentéseket; melyekhez buzdító fölhívásokat csatolt a szerencsésen megindult hódító vállalat elősegítésére.²⁾

A keresztény sereg mind tovább halad. A Balkán hólepte magaslatain ragyog az apostoli kereszt és lobog a magyar zászló. A vallásos önfeláldozás és hazafiúi lelkesedés képessé teszi a vezéreket és vitézeit a zordon évszakkal járó szenvedések és nélkülözések elviselésére, újabb diadalok kiküzdésére. Különösen Julián bibornoknak nagy volt a hatása. Folytonosan buzdító beszédekkel intézett a csapatokhoz és ébren tartotta bennök a bizalmat az isteni támogatásban.³⁾

De a természet leküzdhetetlen akadályokat gördített eléjük. A Balkán meredek sziklaösvényei a tél közepén járhatatlanok voltak. Vissza kellett fordulniok. A mint Sofiát elhagyták, Murád megtámadta az utóhadat. A király a harc színhelyére sietett. Karácsony estéjén ütköztek meg. A törökök megverettek. Számos fogoly között, a szultán egyik sógora is, Cselebi basa, a győzők kezeibe került.

¹⁾ Julián bibornoknak egy fejedelemhez, a Morva melletti táborból, november első felében írt levele. A müncheni idézett codexben.

²⁾ A velencei senatus 1444 márczius 6-dikán, Magyarországra küldött követének adott utasításban meghagyja neki, hogy Julián bibornokkal közölje, hogy az utolsó levél, melyet tőle kapott, 1443 december 4-dikén Sofiából volt keltezve. készsége fejérvén ki a legátus által előadott kívánat teljesítésére. (A velencei állami levéltárban.)

³⁾ Vespasiano Bisticci részletesen szól Julián működéseiről a táborban. Dlugoss is kiemeli azt.

Bizonyára a legünnepélyesebb és legmeghatóbb jelenetek közé tartozott az, mikor a hadsereg az ország fővárosába, az ujjongó tömegek sorfalai között, február 2-dikán bevonulását tartotta, mikor a húsz éves király, ki maga személyesen is részt vett a csatákban, és ellenséges nyíl által okozott seb ékességét hozta magával, atyja példáját követvén, a b. Szűz budavárbeli temploma előtt cipőit levette és mezitlen lábakkal járult az Úr oltára elé, hogy az Ég áldásaiért hálát rebegetjen, és az ellenségtől zsákmányolt hadi jelvényeket, hódolata jeléül az Isten anyjának följajánlja; mikor a ragyogó fényben megjelenő papság közepett Julián harczedzett férfias alakja az Isten házában térdre borúlt, oldala mellett a «bátorságot öntő legatusi kereszttel», mely a Hámus jégmezőin a kimerült harcosok lelkébe új bátorság életerejét öntötte.¹⁾

A király dicső haditettek emlékének megörökítése céljából, elrendelte, hogy a legkiválóbb vezérek és vitézek, tizenkét lengyelnek és ugyanannyi magyarnak címerezes pajzsai a templom falain elhelyeztessenek. Juliánnak is igénye volt ezen kitüntetésre. És ő a magyarok közé kívánt számíttatni; a magyar czimerek élén, Hunyadié mellett foglalt helyet az övé!²⁾

A hadjárat dicső tényeinek híre örömteljes lelkesedést keltett Európa minden részében. Ulászló, Hunyadi és Julián a kereszténység ünnepelt hősi alakjaivá lettek.

Rómában, 1444 január 10-dikén, a bíbornokok nyilvános tanácsülésében olvastatott föl Julián bíbornok jelentése, és a következő vasárnapra ünnepélyes hála isteni tisztelet tartása határoztatott.³⁾

Majd csakhamar megjött Rómába Julián küldötte, Trevisói Tádé, kit a hadjárat részleteinek előadásával és folytatására a segítség sürgetésével bízott meg; a mely utóbbi irányban az

¹⁾ Dlugoss, Caro i. h.

²⁾ Dlugoss írja: «Inter Ungarorum autem vexilla et arma principalem locum tenebant arma Cardinalis Juliani.» 779.

³⁾ Caffari István lateráni kanonok naplójának feljegyzései 1444 január 10. és 12-re. (Archivio della Società Romana di storia patria. VIII. 568.) A pápa, 1444 márczius, írja Ulászlónak róla: «Cui tua velut propria negotia cordi insita sunt, eaque continuis studiis ut effectui mancipentur sollicitare non desistit.»

olasz orvos, kit Magyarország iránt benső rokonszenv lelkesített, buzgalommal és nem siker nélkül járt el.

A pápa nagy magasztalásokkal halmozta el legatusát, kiemelvén «okosságát az ügyek elintézésében, gyorsaságát föladatai megoldásában, tapintatosságát a vizálykodók kibékítésében, erős lelkét a veszélyek között, béketűrését a nehézségekkel szemben, valamint lángoló buzgalmát, melyet a kereszténység javainak előmozdításában tanusít». Egyúttal, azon biztos reményben, hogy a hadjárat további folyamán, a törökök egész Európából kiűzetnek, és a keresztény sereg hódításai Ázsiába is ki fognak hatni, Julián legatusi hatóságát már most Görögországra és a tengerentúli területekre is kiterjesztette.¹⁾

Ulászló királyt pedig azzal tüntette ki, hogy (márcziusban), a visszatérő Trevisói Tádé útján, a szentelt hadvezéri főveget és kardot küldötte meg néki, a mely jelvények — úgy mond — ősi szokás szerint, azon fejedelmek részére adományoztatnak, kik «a keresztény hit védnökei és a római egyház oltalmazói» gyanánt tesznek jelentékeny szolgálatokat. És a hadjárat folytatására buzdítván őt, biztosította, hogy a szentszék és a többi keresztény hatalmak támogatására számíthat; ígérte, hogy a hajóhad fölfegyverzését siettetni fogja, úgy hogy az egy hónap alatt a velencei kikötőből a galliopolisi szoros felé fog vitorlázhatni.²⁾

A pápa ezen ígéret teljesítése végett azon volt, hogy a velencei köztársaságot és a többi tengerparti hatalmakat közreműködésre, gályák kiállítására készítse;³⁾ valamint nagy erélyvel rendelkezett Európaszerte az egyháziakra kivetett tized behajtása iránt, melynek egy részét a hajóhad költségeire szánta, másik részét

¹⁾ A pápának 1444 február 12-ikén Juliánhoz intézett iratát kiadta Theiner. Monumenta Slavorum Meridionalium. I. 382.

²⁾ Az 1444 márcziusban kelt pápai irat, a vatikáni Regestákban. (380. köt., 26 b. lap.) A pápa már korábban, február 12-ikén kelt levelében, azon kedvezményben is részesítette, hogy a hadjárat alatt, hordozható oltáron, bármilyen időben misézthessen. (Ugyanott.)

³⁾ A velencei köztársasággal folytatott tárgyalásokról más helyen szólunk. Ragusa városát a pápa már 1443 december 17-ikén szólította föl három hadihajó kiállítására. Raguzai Oklevéltár 448.

pedig Ulászló királynak és Julián bíbornoknak rendelkezésére bocsátotta.¹⁾

Julián egy ideig azon gondolattal foglalkozott, hogy a signoria áldozatkészségének fokozása, a készületek siettetése végett, személyesen fog Velenczébe utazni; de tervét elejtette és Magyarországon szentelte tetterejét a szent ügynek.²⁾

Ő már a hadjárat folyamán folytonos összeköttetésben állott a köztársaság kormányával. És hogy a magánérdekeit mindig előtérbe helyező signoriának az áldozatkészségre hatásos ösztönt nyújtsón, kilátásba helyezte, hogy a kereskedelmi szempontból nagyfontosságú *Galliopolis* város, a Hellespontus torkolatánál, Velenczének fog jutni, közreműködése jutalmául.³⁾

A signoria sietett köszönetet mondani és megígérni, hogy gályáit mielőbb útnak indítja.⁴⁾

Mivel ugyanis Juliánnak (1443 december elején írt) tudósításai úgy hangzottak, hogy a magyar sereg a tél folyamán elnyomulását Drinápoly felé folytatni fogja, az olasz hajóhadnak megjelenése a Hellespontusban jelentékeny szolgálatokat tett volna.

A senatus 1444 január 24-diki ülésében elhatározta, hogy a tengerből parancsnoka, három gályával, mielőbb induljon Corfuba,

¹⁾ A pápa Lengyel- és Csehországba (1444 márczius 15-ikén) Andreas de Palatio mestert küldi és utasítja, hogy a behajtott pénzt két éven át Ulászlónak szolgáltatassa át. (Ezen ügyre vonatkozó több rendelet Raynaldnál IX. 416, 427, 428.) Már korábban, 1444 január 20-ikán, utasítja a milánói érseket, hogy Juliánnak, a már részére kifizetett 1000 forinton felül, még 3000 forintot küldjön egy velencei bankhoz. (Az irat a vatikáni Regestákban, a melyekben több más rendelet is van az olaszországi tized gyűjtéséről.) Angliába a tized behajtása végett küldött követről említést tesz Poggio 1443 december 10-ikén a yorki érsekhez írt levelében.

²⁾ A signoria 1444 márczius 23-ikán értesíti a burgundi fejedelmet, hogy Juliánt néhány nap múlva Velenczébe várják. — Juliánnak 1444 márczius 26-ikán Budán kelt oklevele (hordozható oltár tárgyában) az országos levéltárban.

³⁾ A velencei senatus 1444 márczius 6-ikán Magyarországra küldött követének adott utasításában említi, hogy Julián bíbornoknak 1443 december 4-ikén Sofiában írt leveléből értesült «quantum in factis Galliopolis nobis dixit; quod processisse cognoscimus ex singulari benevolentia et affectione quam habet nostro Dominio».

⁴⁾ Ezt az imént idézett utasításban említi.

onnan Modonba, majd Nigropontisba, hol a további útasításokat be fogja várni; egyszersmind meghagyta néki, hogy a Corfuban, Cretában, romániai Nápolyban és Nigropontisban állomásozó gályák fölfegyverzését eszközölje, és élelmiszerek készletének összeszerzéséről gondoskodjék.

Ugyanakkor a Veronában időző Condolmieri bíbornok fölkéretett, hogy haladék nélkül térjen vissza Velenczébe, a pápai gályák fölfegyverzése iránt rendelkezendő.¹⁾

A bíbornok-legatus már február második napján megjelent a doge előtt, bejelentette, hogy a pápai gályák fölfegyverzésére kellő pénzerő áll rendelkezésére; és késznek nyilatkozott, hogy a legelső velencei hajón, mely kelet felé indul, ő is útra kél.

Ézen ajánlatát a signoria nem fogadta el; czélszerűbbnek tartotta, hogy személyesen fölügyeljen a pápai gályák fölfegyverzésére és majd azokkal szálljon tengerre; a velencei gályák Nigropontisban fogván őt bevárni.²⁾

Ezalatt a tengeröböl parancsnoka február első napjaiban készen állott az indulásra. Vele kellett mennie a senatus egyik titkárának, De Rigvardatis Jánosnak, ki követ gyanánt küldetett a magyar táborba, oly czélből, hogy Ulászló királynak, Julián bíbornoknak és Hunyadi Jánosnak a köztársaság szerencsekívánatait tolmácsolja és ajándékait nyújtsa át.³⁾

De míg a gályák parancsnoka részére az útasítások elkészítésével foglalkozott a senatus:⁴⁾ megjött a tudósítás, hogy a magyar sereg a hadjárat folytatását abba hagyta és visszatért Magyarországra. Ekkor azután a parancsnok azon rendeletet kapta, hogy

¹⁾ Az 1444 január 24-iki végzés.

²⁾ A bíbornok-legatus előterjesztésére február 2-ikán adott válasz.

³⁾ A senatus 1444 január 15. és 28-iki végzései, valamint a tengeröböl parancsnoka részére február 6-ikán készült utasítás.

⁴⁾ Február 6-ikáról keletve két utasítást találunk a senatus jegyzőkönyvében. Részletesen szabályozzák eljárását. A második Galliopolisba érkezésének időpontjáig terjed. Egyebek közt meghagyatik neki, hogy ha Galliopolis lakói önként meg akarnának hódolni, a várost Magyar- és Lengyelország királyának nevében vegye át. A signoria konstantinápolyi követe pedig rendeletet kapott, hogy mielőbb találkozzék Ulászló királylyal és Juliánnal, hogy velök a hadjárat ügyében értekezék.

csak Modonig haladjon előre, és az ottani vizeken állomásozva, a további utasításokat várja be.¹⁾

A signoria ugyan ekkor Rigvardatist Budára küldötte, és megbízta, hogy mindenek előtt Julián bíbornokot keresse föl és újítsa meg előtte a köztársaság korábbi ajánlatait a Hellespontusba küldendő gályák tárgyában, azon föltétel alatt, «ha tavasz nyitásával a legatus úr és a király ő felsége hadjáratot indítanak» a törökök ellen.²⁾

A burgundi fejedelem irányában is határozottan kinyilatkoztatta, hogy «a hajóhad, bármily hatalmas legyen is az, csak azon esetben működhetik sikerrel, ha Magyarország és a szomszéd tartományok területéről hatalmas szárazföldi sereg indítatik a törökök ellen.»³⁾

És azért most a signoria volt az, mely Condolmieri bíbornok buzgalmát mérsékelte; az ő előterjesztésére beleegyezését adta ugyan, hogy Ser Alvisio Loredano velencei procurator a pápai gályák parancsnokává neveztessek ki,⁴⁾ és a többi tiszteket is a köztársaság tengerészete szolgáltassa;⁵⁾ de a gályák fölfegyverzésére vonatkozó intézkedések foganatosítását akkorra kívánta halasztani, mikor a Magyarországra küldött követtől biztos tudósítás érkezik a magyarországi hadikészületek felől.⁶⁾

Mikor azután a biztos tudósítás megérkezett, a signoria kíméletlen türelmetlenséggel sürgette a pápai gályák fölfegyverzését, és május 23-dikán mintegy ultimátumot intézett Condolmieri bíbornokhoz. «Nem kevésbé fájlaljuk — úgy mond — hogy ő szentsége a gályák megindítására nem gondol, sőt az e célra kivetett egyházi tized jövedelmeit más célokra, saját fegyvereseinek fizetésére fordítja, a mi államunk becsületének sérelmére és a kereszténység veszedelmére van; annál inkább, mert ha a gályák megindulása késik, a magyar király és a többi hadvezérei, kiket a mi buzdításaink

¹⁾ Az 1444 február 8-ikán Lucæ Georgii Capitaneo Golfi részére kiállított utasítás.

²⁾ A márczius 6-ikán kelt utasítás.

³⁾ A burgundi fejedelemhez márczius 23-ikán írt levél.

⁴⁾ 1444 február 13-iki végzés.

⁵⁾ 1444 márczius 13-iki végzés.

⁶⁾ A legatusnak 1444 ápril 7-ikén adott válasz.

és ígéreteink készítették a hadjárat megújítására, méltán neheztelhetnek ránk. Ezek után föl volnánk jogosítva a gályákról levenni a pápai zászlót és azokat a mi lobogónk alatt küldeni a törökök ellen; mindazáltal a szent-szék iránt táplált hódolatunk és ragaszkodásunk által indítva, ismételve kérjük föl, hogy a gályák késedelem nélkül fegyvereztessenek föl és indíttassanak meg.»¹⁾

És csakugyan most lázas sietséggel megindult a gályák fölfegyverzése, hajósokkal és katonákkal benépesítése. E czelra az egyházi tizedekből több mint 35,000 forint adatott ki; a további költségeknek fedezését a pápa saját pénztárából ajánlotta föl.²⁾

III.

Ulászló király el volt határozva, hogy a pályán, mely az örök dicsőség babéraival kecsegteté, tovább fog haladni. Azonban a lengyel urak, hazájuk válságos helyzete által indítva, uralkodójuk személyes megjelenését sürgették. Juliánnak nagy erőfeszítésre volt szüksége, hogy őket ellensúlyozza, és a királyt elhatározásában megingattatni ne hagyja.³⁾

A magyarországi rendek körében nem merültek föl ilyen nehézségek.

Az április közepe táján Budán tartott országgyűlésen végzés alkottatott, hogy «a mindenható Isten dicsőségére, a keresztény hit oltalmára és öregbítésére, a katholika egyház javára, kivált pedig Magyarország és határos részei fölszabadítására, a jövő nyár folyamán a király vezérlete alatt, hadjárat fog indíttatni Görögország és Románia felé.»⁴⁾

¹⁾ A senatus végzése 1444 május 23-ikán.

²⁾ A signoria ezért 1444 augusztus 28-iki levelében fejezi ki IV. Eugénnek köszönetét. Október 19-iki levelében említi, hogy a pápa 5000 forintot már küldött, de megjegyzi, hogy ez csekélység a szükséghez képest.

³⁾ Dlugoss előadása.

⁴⁾ Ezen szavak Ulászló királynak 1444 augusztus 4-iki (alább tárgyalandó) okiratában foglaltatnak és kétségtől elvonható, hogy a törvénykönyvből, mely nyomtalanul elveszett, vétettek át.

És Ulászló a legatus kezeibe tett *ünnepélyes esküvel* kötelezte magát arra, hogy «ezen nyár folyamán ő maga, az ország zászlósaival, uraival és főrendeivel, hatalmas sereget fog a hitetlen törökök ellen vezetni». ¹⁾

A miről, sajátkezűleg aláírt levelekben, a pápát és a keresztény világ uralkodóit tudósította, egyúttal segítségüket is kikérte. Ezen iratait áthatotta lángoló lelkének heve. «Isten különös kegyelmének tartom — írja az egyikben — hogy atyámnak minden tekintetben örököse lehetek; hogy hitemért és a kereszténység javáért életemet ajánlhatom föl áldozatul!» ²⁾

Az országgyűlés szétoszlása után megindultak a hadi készületek, melyekben Julián tevékeny részt vett. ³⁾ Egyúttal éber sze-

¹⁾ Az 1444 augusztus 4-iki okirat mellékesen érinti, hogy az országgyűlési végzést a király esküvel erősítette. *Prædictam deliberationem Budæ factam et juratam* áll Dlugoss munkájában. Praynál és a későbbi történetíróknál e hely meg van hamisítva, mert így hangzik: «*Prædictam deliberationem Budæ factam et nunc juratam*». A minnek az volna értelme, hogy a király az ápril havi végzést csak augusztus 4-ikén erősítette meg esküvel. Erre vonatkozólag tanulságos fejtegetéseket tartalmaz Vaszary Kolos munkája, «I. Ulászló magyar király esküszegése és a várnai veszedelem», mely Győrött 1884-ben jelent meg. — Hogy csakugyan a Dlugoss által, munkájába fölvev okirat szövegezése a helyes, bizonyítja az oklevélnek a velencei állami levéltárban található egykorú másolata, melyben a «nunc» szócska szintén nem fordul elő.

Hogy a király a budai országgyűlés idejében tett esküt a szóban forgó végzésre, és pedig Julián bíbornok kezeibe, ezt teljesen kétségtelenné teszi a velencei doge által Julián 1444 április 25. és 27-iki leveleire, május 12-ikén adott válasz. Ebben ugyanis írja, hogy örömmel értesült «*Serenissimum illum Dominum Regem omnino statuisse ac jurasse in manibus Vestris, nna cum Baronibus et aliis Dominis ac Primatibus Regni illius, adversus perfidos Teucros, hac praesenti aestate, potenti exercitu se transferre*». A doge e fölött a köztársaság örömét fejezi ki. (A velencei állami levéltárban.)

²⁾ Az 1444 május 2-ikán a német lovagrend nagymesteréhez intézett levelet idézi Caro. 336. Valószínűleg ugyanezen napon mentek a többi uralkodókhoz intézett levelek is. Ezek közül sajnos, egyet sem bírunk. Valamint Julián bíbornok leveleiből sem, melyeket — Dlugoss szerint — a pápához, a burgundi fejedelemhez, Velenczébe és Genuába írt. — Ulászló király 1444 augusztus 4-iki okiratában maga is szól «sajátkezű leveleiről», melyeket szétküldött az ápril havi országgyűlés idejében.

³⁾ Ezekről tudósította Frigyes királyt. «*Vidimus* — írja Schlick can-

mének látköre kiterjedett az ország határain túl mindenhová, honnan támogatást várhatott.

Első sorban Frigyes római királyhoz fordult. És oda hatott, hogy a Nürnbergbe kihirdetett birodalmi gyűlés segítséget szavazzon meg a hadjárat céljaira.

«Ez — írja egyik levelében — a császárnak és az egész német nemzetnek legnagyobb dicsőségére válnék. Sőt a császári méltóság kötelességeihez is tartozik. Minthogy pedig ezen szent föladatot az elmúlt időkben más fejedelmek ismételten megkísérelték, illik, hogy ő felsége, kit arra még szorosabb kötelesség készítet, kövesse példájukat. Az egész dolog nem is járna nagy nehézséggel. Ha Németország egész területén mindegyik házra egy rajnai forint adó vettetnék ki, a mi pedig nem volna súlyos tehernek tekinthető, roppant pénzösszeg gyűlne egybe. És hogy ezen teher még könnyebben legyen elviselhető, akként lehetne intézkedni, hogy ha egy helység például száz házból áll, a község fizetné meg a száz forintot, a mely összeg azután a lakosok között, vagyonuk arányában osztatnék föl. Továbbá a szent-szék a római királynak rendelkezésére bocsáthatná az egyházi jövedelmek tizedét, a mi szintén nagy összeget eredményezne. Hasonlag ő szentsége teljes búcsút engedélyezhetne mindazoknak, kik ezen szent vállalat költségeihez járulnak. Végtére a szent atya, a római egyház jövedelmeiből, Velence és más államok hozzájárulásával, nagy hajóhadat létesíthetne, mely a seregeket a háború színhelyére szállítaná.

«A császári felség és a dicső német nemzet nem szentelhetné erejét dicsőségesebb és gyümölcsözőbb vállalatra! A katolika hit gyarapítására hivatott ilyen művek méltók a császárhoz. Ilyen törekvések illenek a keresztény népekhez, s főleg azon nemzethez, melynek körében van a császári trón megalapítva. Talán mosolyt fognak kelteni ezen gondolatok. De valóban helyesebb ilyen, mint

cellár a bíbornoknak — litteras, quas Regie Mti scripsistis, intelleximusque preparacionem . . . instaurando adversus Teucros passagio, cuius rei Vestra Paternitas sollicitudinem gerit, ex suo more continuam atque solertem.» (A müncheni codexben.) Julián 1444 ápril 29-ikén a mantuai őgrófot is értesíti, hogy a hadjáratból visszatérte után «jussu SS. D. N. Pape hic omni industria procuravimus, ut alius potens exercitus hac estate instauraretur.» (A levél eredetije a mantuai állami levéltárban.)

léha vagy káros gondolatokkal foglalkozni. Ha Krisztust úgy tisztelnők szíveinkben, a hogy ajkunkon valljuk, ha ép oly buzgalommal igyekeznénk az igaz hitet terjeszteni, a mint a saracénok Mohammed undok felekezetét: bizonyára gyakrabban foglalkoztatnának minket ilyen gondolatok!»¹⁾

Azonban lelkes szavai nem találtak viszhangra. A nürnbergi birodalmi gyűléshez csatolt reményei füstbe mentek.

Julián bíbornok szemeiben és terveiben a *velencei köztársaság* még nagyobb fontossággal bírt, mint a német birodalom. Mert az Ulászló király vezérlete alatt megindítandó hadjárat biztos és teljes sikerre csak úgy számíthatott, ha egyidejűleg a keresztény hajóhad kellően felszerelve megjelenik a Hellespontusban és ott megfelelő módon támogatja a szárazföldi actiót.²⁾

Julián, a budai országgyűlés tartama alatt, pontosan értesítette a signoriát a hozott határozatok, a király esküje és a hadi készületek folyama felől. Egyúttal a vett ígéretek beváltását sürgette, és Rigvardatist útasíttatni kérte, hogy a magyar sereget a hadjáratban kísérje.³⁾

A doge sietett az örvendetes közlésekért köszönetét kifejezni, a korábbi ígéretek megújítani és követét útasítani, hogy a hadjárat idején a király kíséretéhez csatlakozzék.⁴⁾

A legatus Rigvardatisnak fontos szerepet jelölt ki; minthogy az volt óhajtása, hogy a szárazföldi sereg és a hajóhad mielőbb érintkezésbe lépjen.

Mikor május elején a királyi tanácsban a hadjárat ter-

¹⁾ Juliánnak Budáról 1444 május 23-ikán Schlick cancellárhoz írt levele. A müncheni codexben, f. 130.

²⁾ A senatusnak erre vonatkozó, 1444 január 15. 28. és márczius 3-iki végzése a senatus jegyzőkönyvében.

³⁾ A doge 1444 május 12-én a legatushoz intézett levelében hivatkozik a legatusnak ápril 25. és 27-iki leveleire. — Ugyanazon napon Rigvardatishoz intézett jegyzékében utal a követnek ápril 26., 27., 28-iki jelentéseire. — Sajnos, a legköndosabb nyomozás daczára ezen, történetünkre nagyfontosságú iratoknak a velencei levéltárban nem sikerült nyomába jönni. — A signoria május 12-iki iratai a senatus jegyzőkönyvében maradtak ránk.

⁴⁾ Az imént idézett május 12-iki levelek. De a senatus csak július 4-iki ülésében állapít meg Rigvardatis részére utiköltséget.

vének megállapítása tárgyalatott: Julián azt javasolta, hogy okúlván azon nagy nehézségeken, melyekkel a múlt évben a túlnyomóan lovasságból álló hadseregnek a Balkán-hegységben kellett megküzdenie, alkalmasabb hadműveleti vonal jelöltessék ki, és a Balkán főgerinczének megkerülésével történjék az előnyomulás. E szerint az volt terve, hogy a sereg ne Orsovánál keljen át a Dunán, hanem a bal parton, Oláhországon keresztül vonúljon egészen odáig, hol a folyam a Fekete tengerbe ömlik. Itt azután fogadná azt a hajóhad egy része, mely a Dunán átszállítását eszközölné. Ezen tervet több előnyös körülmény tette ajánlatossá. Ily módon ugyanis a területi nehézségek nagy részben kikerülhetők voltak. A sereg továbbá a Fekete tengerig juthatott el a nélkül, hogy ellenséges területen támadások és ütközetek föltartóztatnák és erejét fogyasztanák. Végül a hajóhaddal való közös actio is biztosított. Mindezeknél fogva Julián javaslata úgy Magyarországon, mint Frigyes udvaránál és Velenczében is, helyesléssel fogadtatott, és foganatosítása érdekében a signoria készséggel tette meg a maga részéről a szükséges intézkedéseket.¹⁾

Julián egyidejűleg nem mulasztotta el fölfrissíteni azon korábbi ajánlatait, melyek Velenczének uralma kiterjesztésére a keleten kilátást nyitottak. Rigvardatissal közöltetett, hogy a hadjárat sikere esetében, a köztársaság Galliopolist, Salonikit, más görögországi területekkel fogja megkapni.

A doge köszönetet mondott ezért és magyarországi követét útasította, hogy maga idején, mikor ama helyek átvételére kerül a sor, a legatus tanácsa szerint járjon el.²⁾

¹⁾ A tervet Julián májusban közölte Frigyes királylyal is. Schlick cancellár, többször idézett levelében, erre vonatkozólag írja neki: «Quod autem Dominacio Vestra per Valachiam facienda scribit, omnino laudo, quia equestribus exercitibus aspera moncium vitanda sunt, patentesque campi suscipiendi.» — A velencei dogeval Julián 1444 június 5. és 15-iki (sajnos elveszett) leveleiben közli a tervet, azon kéréssel, hogy rendeljen néhány hajót a Dunára. — A doge julius 4-iki válaszában írja neki, hogy a hajóhad főparancsnokát utasította, hogy nyolcz vagy ha kell több hajót küldjön a Dunára. Mennyire helyeselte ezen eszmét, mutatják a levél következő szavai: «In quo transitu videmus consistere victoriam illius gloriose impresæ.» Ezen levél és a hajóhad főparancsnokához ugyanakkor küldött rendelet a senatus jegyzőkönyvében.

²⁾ Rigvardatissnak erre vonatkozó június 15-iki jelentése nincs meg.

Ez alatt a velencei arsenalban lázas sietséggel dolgoztak a pápa által megrendelt gályák fölszerelésén. Ugyanott ezen felül a burgundi fejedelem költségén szint azon célra négy gálya szereltetett föl.¹⁾ E mellett a senatus rendeleteket bocsátott szét tengerparti és szigeti birtokainak kormányzóihoz, hogy nyolcz gályát indítsanak meg, melyek a Hellespontusba vitorlázó pápai és burgundi hadi hajókhoz csatlakozzanak. A pápai bíbornok-legatus főparancsnoksága alatt, az egész hajóhad tényleges parancsnoksága Loredano Alajos velencei patriciusra bízottt.²⁾

A görög császár és az aragoniai király szintén följánlották Ulászlónak segítségöket és közreműködésöket.³⁾

Albánia hős fejedelméhez, Castriota Györgyhöz pedig Ulászló küldött követet, jelentvén a hadjárat közel kezdetét és részvételre kérven fel őt.

«Meghívnaq Téged — olvassuk a királyi levélben — Magyarország és Lengyelország hőslelkű főrendei; meghív Julián bíbornok, a keresztény üdvösség ajtatos harczoaival, kik régtől fogva oldalunk mellett állanak. Csak Te rád várakozunk.»⁴⁾

A doge július 4-iki válasziratából tudjuk meg, hogy az ajánlatot most közvetlenül Lasocki dékán tette a követnek, de Julián eszközlésére. A doge ugyanis írja: «Intelligimus verba suprascripta Decani, de locis suprascriptis nobis dandis, a Sua processisse Reverendissima Paternitate, et de predictis primus fuerit promissor.» (A senatus jegyzőkönyvében.)

¹⁾ Erre vonatkozó végzések a velencei senatus jegyzőkönyvében. (A doge 1444 május 12-ikén értesíti magyarországi követét, hogy a burgundi fejedelem követet küldött Magyarországra. Kétségkívül az volt feladata, hogy a fejedelem intézkedéséről hírt vigyen.)

²⁾ Ezen ügyekre vonatkozó végzések a senatus jegyzőkönyveiben. A nyolcz velencei gályára vonatkozó végzés indokolása következésképen szól: «Cum . . . Regi Folanie et . . . Legato Apostolico mittere promissimus et de aliis galeis nostris . . . ad impresiam contra Tencros, sitque honor Dei et fama nostri dominii nostris promissionibus satisfacere, ut ea que fienda sunt magis potentius fiant, vadit pars . . .»

³⁾ A doge-nak 1444 július 4-ikén magyarországi követéhez intézett jegyzékében utalás van arra, hogy görög és aragoniai követek vannak Budán.

⁴⁾ Ulászló királynak 1444 július 5-iki levelét közli Dlugoss, utána Pray, Katona stb.

IV.

A mikor most már Európa népei feszült várakozással néztek a magyar hadsereg megindulása és fegyvertényei elé: a helyzetben váratlan fordulat állott be.

Murad szultán, a mint a mindenfelé folyamatban levő készülletekről értesült, a múlt évi vereségek lesújtó hatása alatt, arra szánta el magát, hogy bármily áron megvásárlandó fegyverszünettel háritja el a fenyegető veszélyt. Erre azon körülmény is indította, hogy Kis-Ázsiában újból ellenséges mozgalmak vették igénybe figyelmét. E mellett azon gondolattal foglalkozott, hogy a trónról egyik fia javára lemond; mielőtt tehát a magánéletbe visszavonúlna, biztosítani kívánta birodalma fönmaradását.

Alkalmas közbenjáróul kínálkozott Brankovics György a szerb fejedelem. Őt saját érdeke, országa épségének és függetlenségének visszaállítása vezérelte ingatag politikájában. Gyengének érezvén magát, Magyarországon keresett támaszt az ozmán hódítás ellen. De azért aggódva és irigykedve szemlélte a magyar korona hatalmának növekedését, mert az éppen olyan veszélyessé válhatott Szerbország függetlenségére nézve, mint az ozmánoké. Egyébiránt a szakadár görög egyház híve lévén, kívül állott azon áramlatokon, melyek a római egyházhoz tartozó népeket lelkök mélyében mozgásba hozták. Zsigmond és Albert királyok uralkodása alatt a magyar korona igaz hívének vallotta magát, és mikor a törökök Szerbország nagy részét meghódították, Magyarországon nagy kiterjedésű uradalmakat nyert adományúl. De Albert halála után a törökökhöz közeledett, a miért Ulászló király által magyarországi uradalmaitól megfosztatott.¹⁾ Kevéssel utóbb ki tudta eszközölni a király bocsánatát, visszakapta jószágait, és az 1443-dik évi hadjáratban egész odaadással vett részt. Ennek hasznát is látta. Szerbország területének nagyobb része visszahódítottatott a törököktől.²⁾

¹⁾ Ulászló király az erről 1444 július havában kiállított oklevélben indokúl felhossa, hogy «predacionum et vastacionum Regni . . . conscius et consenciens fuisse suspicatur.» Történelmi Tár IX. 144.

²⁾ Ő maga mondja 1444 július 3-iki okiratában, hogy Hunyadi János

Azonban az országnak még jelentékeny része, a legerősebb várakkal, a törökök kezeiben volt. Mind ennek visszaszerzését az 1444-dik évi hadjáratról várta,¹⁾ melyben ő maga is részt venni készült. És hogy Hunyadi János iránt, ki mind az eddigi eredményekben a főtényező vala, mind a tervezett hadjáratra is nagy áldozatokat hozott, elismerését s háláját kifejezze: július 3-dikán az aradi káptalan színe előtt bejelentette, hogy Világos várát a hozzá tartozó uradalommal örök tulajdonúl átengedi néki.²⁾

De az adományozásnak más rúgója is volt, mint az, a mit a hivatalos okiratok bevallottak.

Mikor az bevégzett ténynyé lett, Brankovics György már alkudozásban állott a törökökkel.³⁾ A szultán óvatosan tette meg első kísérletét. Küldöttei azon ürügy alatt jelentek meg nála, hogy sógorának, a fogoly Cselebi básának kiszabadításáért váltságdíjat ajánlanak. Majd a tárgyalások folyamán megpendítették a békesség eszméjét, oly módon, hogy egész Szérbország visszaadására és a deszpót török fogságban levő két fiának szabadon bocsátására nyitottak kilátást, valamint a magyar korona más területeinek átengedésére és jelentékeny pénzösszeg fizetésére is készeknek nyilatkoztak.

Brankovics természetesen örömmel karolta föl ezen ajánlatot; mert a békekötés kardcsapás nélkül és biztosan nyújtotta néki mindazt, a mit a kétes kimenetelű hadjáratról várt, és a mit nagy

az elmúlt évi hadjáratban «Regnum Rasciæ pro maiori parte . . . reoccupasset». (Fejér. Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad. Buda. 1844. 71.)

¹⁾ Imént idézett okiratában ő maga mondja, hogy «in quarum reobtentione, . . . spes indubia creditur».

²⁾ Az imént idézett okirat.

³⁾ Ezen alkudozások megindulásának időpontját a történeti források nem jelölik meg. Csak egy chronologiai adat áll rendelkezésünkre. A szultán július 12-ikén átkel Azsiába, azon biztos tudattal, hogy a megindított békealkudozások sikerre fognak vezetni. Már most, ha a szultánnak Drinápolyban vagy a Bosporus partján július 12-ike táján már tudomása volt a Belgrádban vagy Aradon folyamatban levő tárgyalások állásáról, — tekintetbe véve azt, hogy gyors futárnak is legalább 8 napra volt szüksége, hogy a hírt megvigye — ezen tárgyalásoknak június végén kellett megkezdődniök.

áldozatokkal kellett volna kiküzdenie. E mellett a két, hatalmas birodalom között a közbenjáró helyzete sokkal előnyösebbnek látszhatott rá nézve, mint azon állás, melyet a magyar birodalom irányában, a törökök megsemmisítése után foglalt volna el.

Azonban az ő csatlakozására a szultán nem fektetett nagy súlyt; csak az Ulászlóval kötendő béke birhatott előtte értékkel. Ezt kellett Brankovicsnak létre hozni.

Hogy e tekintetben czélt érjen, a legelső föltétel: Hunyady János hozzájárulása volt. Mert a békekötést a királyljal és a magyar urakkal elfogadtatni, Julián bíbornok jóváhagyását megnyerni vagy befolyását ellensúlyozni, csak a nagynevű hadvezér lehetett képes. Szoros titoktartás mellett közölte vele a török küldöttek nyilatkozatait; egyszersmind ígéretet tett, hogy azon esetre, ha a békekötés létrejő és ő ennek következtében Szerbország elvesztett részeit visszanyeri: viszont összes magyarországi uradalmait néki engedi át.¹⁾

Hunyadi, bár éppen ő volt az, ki a háborúért leginkább lelkesedett és készületeire másoknál nagyobb áldozatokat hozott, nem utasította vissza az ajánlott békét, sőt kész volt azt pártolni és elfogadni, ha megadja azon előnyöket, melyeknek kiküzdéseért a háborút tervezte.

Ezen háborúnak pedig két czélja volt; az egyik: a magyar korona elvesztett melléktartományait visszaszerezni és Magyarországtól a török támadásokat jövőre elhárítani, a másik: a görög birodalom tartományait a törökök kezeiből kiragadni és őket Ázsiába visszaszorítani.

¹⁾ A törökök kísérletéről Brankovics Györgynél, ennek Hunyadi Jánossal való tárgyalásairól Dlugoss és Callimachus szólnak. Bár elbeszélésök nem mindig bírja a hitelesség kellékeit, ezen részletekhez alig fér kéttség; annál kevésbbé, mert ugyanazokat megtaláljuk Andreas de Palatio emlékiratában is, melyet ezen pápai küldött, ki a hadjáratban részt vett, kevéssel a hadjárat befejezése után dolgozott ki. Megemlítendő, hogy Bonfin — ki Mátyás udvaránál írta meg munkáját — Callimachus előadását átveszi, és pedig azon pontját is, melyben a Brankovics által Hunyadinak tett ígéretéről van említés téve; a mi egyszersmind bizonyosságul szolgál arra nézve, hogy ezen ajánlatban mi sem foglaltatik, a mi Hunyadi jellemét — azon kor felfogása szerint — compromittálhatta volna.

Ezen utóbbi föladat megoldása méltán kétségesnek tűnhetett föl előtte; minthogy az európai hatalmak olyan mérvű közreműködésére, milyent a kitűzött czél igényel vala, nem számíthatott.

Éppen azon időtájt, mikor Hunyadi a török békekötés ügyét fontolóra vette, panaszolja el Ulászló király, hogy Magyarország szenvedéseit és veszélyes helyzetét a keresztény fejedelmek részvétlenül szemlélik. «Mintha — úgy mond — a mi rendeltetésünk csak az volna, hogy engesztelő áldozatúl szolgáljunk, és ezzel másoktól hársítsák el a vést. Egyedül Eugen, Róma szent főpapja és Fülöp Burgundia fejedelme támogatnak.»¹⁾ Tehát a spanyol király és az olaszországi államok segítségére nem számított; sőt el volt készülve arra is, hogy a görög császár cserben fogja hagyni.

De azon reményeket is, melyek a pápa meg a burgundi fejedelem által fölszerelt hajóhad működéséhez csatoltattak, a legszerényebb mértékre szállították le a Velenczéből érkező tudósítások.

Június végén csak annyit tudtak Magyarországon, hogy a pápa rendeletére nyolcz, a burgundi fejedelem számlájára négy gálya szereltetik föl a velencei arsenálban; és mivel ezen fölszerelési munkálatok folyamán minduntalan pénzügyi nehézségek merültek föl, attól lehetett félni, hogy ezen jelentéktelen hajóhad is elkésve fog útnak indulni és rendeltetési helyére érkezni.

Így tehát le kellett szállítani a nagy terveket; le kellett mondani azon gondolatról, hogy a keresztény világ halálos csapást fog mérni az ozmánok európai uralmára, es a görög birodalmat hajdani hatalmának polczára visszahelyezheti.

Az első czél elérésére mindazáltal, a tervezett hadjárat eredménye gyanánt, a legnagyobb valószínűséggel lehetett számítani, még azon esetben is, ha a szövetséges hatalmak ígéreteiket be nem váltják; csak hogy mellőzhetetlen volt a hűbéres fejedelmek és legelső sorban Brankovics György közreműködése. A mennyiben tehát a deszpot, megnyerve a törökök által, tétlen szemlélője marad a magyarok erőfeszítéseinek, vagy épen a törökökhöz csatlakozik: a magyar sereg a legnagyobb veszélynek van kitéve. Már pedig

¹⁾ A Skanderbéghez 1444 július 5-ikén írt levélben.

ismerve Brankovics jellemét és magatartását, kétségtelennek látszott, hogy azon esetre, ha Hunyadi az ő merevségével a deszpotra nézve előnyös békét meghíúsítja, ez a magyar koronától el fog pártolni.

Így tehát, szemben a szultán ajánlataival, Hunyadinak kettő között volt választása: biztosan, kardcsapás nélkül elfogadni mindazt, a mit a hadjárat a legszerencsésebb esetben ígért, és a nagy tervek valószínűségét akkorra halasztani el, mikor ez biztosabban lesz várható; vagy pedig kitenni magát annak, hogy a hadjárat szerencsétlen kimenetele a nagy terveket hosszú időre meghíúsítja, a biztos előnyöket elragadja, sőt az eddig elért vívmányokat is megsemmisíti.

Nem lehet meglepő, hogy Hunyadi hazafiúi szelleme ezen kockázattól visszariadt, és ambíciója is kielégítést talált azon, eddigi diadalainál nem csekélyebb értékű eredményben, hogy a szultán, ki alig két esztendő előtt csak Nándorfehérvár átadása és adófizetés árán volt hajlandó békére lépni, most maga kínált a békéért nagy területeket, erős várakat és jelentékeny összeget!

Hunyadi jól tudta, hogy Ulászló királyt a szövetséges hatalmaknak adott szava és a legatus színe előtt tett esküje a hadjárat megindítására kötelezi; tudta tehát, hogy a török békekötés tényével az esküszegés merényletét követné el.

Az ő lovagias és vallásos szelleme a hűtlenség és esküszegés gondolatával nem volt képes megalkudni. Ha tehát mégis a békekötés létesítésére határozta el magát: eljárásának magyarázatát azon reményben kell keresnünk, hogy a pápai legatus az eskü kötelezettségétől való fölmentést nem fogja megtagadni.

Az eskü ugyanis elvesztheti kötelező erejét, ha teljesítése lehetetlenné válik, vagy pedig súlyos hátrányok és veszélyek forrását képezné. Csakhogy annak megítélése és eldöntése vajjon ilyen eset főnforog-e, természetyszerűen nem az érdekelt felekhez, hanem egy fensőbb forum illetékességéhez tartozik. Ezen fensőbb forum a fenforgó esetben a szentszék, illetőleg teljhatalmú követete volt.

Hunyadi bízott abban, hogy Julián bíbornokot meggyőzheti arról, hogy az eskü megtartása erkölcsileg lehetetlenné vált, mivel abból Magyarországra és az egész kereszténységre nagy hátrányok

és veszélyek, mellőzéséből ellenben jelentékeny előnyök származ-
nának.

Mindezek után — a legszorosabb titok leple alatt — Hunyadi megegyezett Brankovics Györggyel abban, hogy a békekötést pártolni fogja, és egyúttal a föltételek iránt is megegyeztek; a miről a szultánt azon fölhívással értesítették, hogy a béke megkötése végett a királyhoz ünnepélyes követséget küldjön.¹⁾

A szultán örömmel értesült ezen megállapodásról, haladék nélkül útnak indította követeit, és már most a békét biztosítottnak tekintvén, július 12-dikén hadaival Ázsiába kelt át.²⁾

Hunyadi pedig elérkezettnek látván az időpontot arra, hogy a béke ügyét a titkos alkudozások köréből a hivatalos tárgyalások színhelyére vigye át: értesítette a királyt mindarról, a mi ekkorig történt, és arról is, hogy a szultán követsége legközelebb várható. De egyúttal, a mikor a királyt fölkérte, hogy a szultán ajánlatait az országtanáccsal egyetemben fontolóra vegye: nem mulasztotta el mindazon intézkedéseket javaslatba hozni, melyek a békealkudozások megghiúsulása esetén, a hadi vállalat érdekében szükségesek valának.

Ezért azt ajánlotta a királynak, hogy a béketárgyalások az alföldön, Szegeden, a háborúra fölkészült magyar hadsereg körében folyjanak. Ily módon lehetővé akarta tenni, hogy ha a béke nem jön létre, a hadjáratot késedelem nélkül meg lehessen indítani.³⁾

¹⁾ Andreas de Palatio szerint «Georgius despotus . . . ac magnificus Johannes de Hunyad . . . *inconsulto Rege*, habuerunt cum . . . Teucorum Principe . . . (tractatum), quo in tractatu idem Magnus Teucer castellum Szendrő et castellum Golumbác . . . magnamque partem Regni Rascie . . . reddere tenebatur». És Dlugoss szerint is «tractatus pacis per Georgium Despotum Rasciæ ac Johannem de Hunyad . . . cum Imperatore Turcarum clandestine interpositus.»

²⁾ A görög császár, Misistrából július 30-ikán kelt levelében tudósítja Ulászlót, hogy megütközéssel értesült arról, hogy ő a szultánnal békét kötött; egyszersmind ennek tulajdonítja a szultán Ázsiába való menetelét.

³⁾ Dlugoss és Callimachus elbeszélésekben különös nyomatékkal emelik ki Hunyadi azon tanácsát, hogy a király fölkészült serege élén jöj-
jön Szegedre.

A király minden pontjában követte Hunyadi tanácsát. Hadai élén, Julián bíbornok és a főurak kíséretében Szegedre jött.

Csakhamar megérkeztek a török követek is, kiknek vezetője a szultán kancellárja, egy renegát görög volt.

Arra nézve, hogy ajánlataik tárgyalás alá vétessenek, a lengyel és magyar urak soraiban nézeteltérés nem nyilvánult. Mindazáltal kísérlet tétetett a szultán által fölajánlott területeken felül, Bolgárország átengedésének kieszközlésére. A török követek nem voltak fölhatalmazva, hogy ezen kívánatot teljesítsék, és arra nem is voltak rábírhatók.

Egyébiránt e nélkül is a szultán által ajánlott föltételeket a király hívei «*hihetetlenül előnyösek*»-nek ítélték.¹⁾

Épen azért természetesen föl kellett merülni azon aggodalomnak, vajjon az ajánlatok őszinteségében lehet-e bízni? És vajjon azok háttérében nem lappang-e csel és ármány? Lehetséges volt ugyanis, hogy a szultán a tárgyalások megindításával és a békekötéssel csak időt akar nyerni, és azt kívánja elérni, hogy a magyar király és szövetségesei a háború viselésére alkalmas nyári időt föl ne használhassák, azután pedig a föltételek teljesítését, az ígéretek beváltását meg fogja tagadni.

Ezen lehetőséggel szemben, megfelelő biztosítékról gondoskodtak Ulászló tanácsosai. Kikötötték, hogy a törökök, a békekötés értelmében visszabocsátandó várak tényleges átadását nyolcz nap alatt tartozzanak végrehajtani. Ily módon elérték azt, hogy azon esetre, ha a várak átadásának megtagadásával a törökök álnoksága

¹⁾ A lengyel rendek 1444 augusztus 26-ikán Ulászló királyhoz intézett levelökben élnek ezen kifejezéssel. («*Conditiones pacis nunquam credibiles.*») Ezen levélben resumálják a királyi iratban velök közlött békeajánlatot, hogy t. i. a szultán «*astruxit se Regnum Rasciæ, dominium Albanæ et plures alias terras, in diebus et regimine aliorum b. m. Regum Ungariæ occupatas, cum 24 castris insignibus, inter quæ castrum Golubert, restituere, captivos relaxare, centum aureorum millia solvere, et 25 millibus amatorum pro qualibet Vestræ Serenitatis gverra subsidio esse . . .*» Ezen előadás tehát teljesen autentikus és így az egykorú források eltérő előadásával szemben biztos tájékozást nyújt. A levél, mely eddig a magyar történetírók által nem használtatott föl, kiadatott Krakóban, 1876. Codex Epistolaris XV. sæculi. I. 141, 2.

kiderülne, nagyobb időveszteség nélkül meg lehetett indítani a hadjáratot.

A török követek hozzájárultak ezen föltételhez is.

Így azután, július közepén, tíz esztendőre megkötötték a béke, melynek megtartására a király esküvel kötelezte magát.¹⁾

Kérdés, hogy Julián bíbornok a békealkudozások tartama alatt és a békekötés tényével szemben, milyen állást foglalt el?

Annak lehetősége, hogy a legatus a tárgyalások folyama

s) Ezen előadás részletei Dlugoss, Callimachus és Bonfin munkáiban foglaltatnak. Csak egy pontban térnek el egymástól: a békekötés létrejöttének időpontja tárgyában. Dlugoss érthetetlen és lehetetlen dolgot ír, elmondván, hogy Ulászló fölkérte Hunyadi által «ut Segedinum *proxima die* (?) augusti descendat». Ha «proxima» helyett «prima» állana is az eredeti szövegben, teljesen lehetetlen, hogy a király csak augusztus 1-én jött volna Szegedre, minthogy már augusztus 4-ikén ünnepélyesen felbontja a törökkel kötött egyezséget. Ezen három nap alatt kellett volna megtörténni a török követek fogadtatásának, a békeajánlat megvitatásának, a békeföltételek megállapításának, az okirat szövegezésének, a királyi eskünek; azután az egység felbontására vonatkozó tanácskozásoknak, és a királyi esküvel erősített ünnepélyes nyilatkozatának, melyben magát arra kötelezi, hogy a hadjáratot megindítja. — Egyébiránt Dlugoss egy más helyen írja, hogy a török béke megkötése és (augusztus 4-ikén történt) felbontása között húsz nap folyt le. Így tehát a «proxima die Augusti» tévedés. És szerrinte a békekötés július közepén jött volna létre. *Callimachus* és *Bonfin* szerint Hunyadi arra kérte fel a királyt, hogy «*idibus Junii*» (június 13.) legyen Szegeden. De az is lehetetlen, hogy a békekötés június közepén jött volna létre, mert a király július 5-ikén Castriota Györgynek jelenti, hogy közelebb megindítja a háborút. Így tehát igen valószínű azon föltevés, hogy az «*idibus Junii*» helyett «*Julii*» olvasandó, és a békekötés július közepén jött létre. (Erről bőven ír *Vaszary Kolos* idézett munkájában. 154. és köv. lapokon.) Már Hammer is (*Geschichte des Osmanischen Reiches* I. 459.) július közepére helyezte a szegedi békekötést. Figyelemre méltó, a mit *Andreas Pannonius*, karthausi szerzetes 1467-ben. Mátyáshoz írt könyvében érint, hogy t. i. a király az eskü szövegének formulázásánál valami csellet élt volna (*Calliditate* verborum jurasse . . . Deinde . . . *juramentum* in foedus pacis, *verborum calliditate prolatum* . . .) Irodalomtörténeti Emlékek I. 22.) Azonban ezen állítást semmiféle más emlék nem támogatja, és így tartózkodunk azt elfogadni, annál inkább, mert szerzője külföldön, 23 évvel az esemény után írt, és különben is téved, mikor azt jegyzi föl, hogy a török béke megkötését csak három hónap múlva követte a felbontása.

és kimenetele felől tudomást nem nyert volna, egészen ki van zárva.

Hasonlag lehetetlen föltennünk, hogy ő, ki a törökök ellen hadjárat létesítése végett küldetett Magyarországra, ezen cél meg-
hiúsítására czélzó tárgyalásokat előmozdított, vagy csak javallott volna is.

Másfelől kétségtelen, hogy ha hivatala hatalmának és személye tekintélyének összes eszközeit fölhasználja, ha esetleg a királyt és tanácsosait az egyház büntetéseivel — melyeknek alkalmazására föl volt jogosítva — fenyegeti; ha az április havában tett esküvel ellenkező békekötést előre esküszegésnek bélyegezi: a békealkudozások sikerét képes lett volna meghiúsítani.

Ezt nem tette. Tartózkodó állást foglalt el. Meghajlott a viszonyok kényszerűsége előtt.

Az ő helyzetét ugyanis nagy mértékben nehezítette azon bizonytalanság, vajjon a hajóhad a Hellespontusba elindult-e már vagy nem?

Az áprilisi királyi eskü azon föltevésben (talán azon nyíltan kikötött föltétellel) tétetett le, hogy a szövetséges hatalmak hajóhada támogatni fogja a magyarokat.

Mikor a törökökkel a béketárgyalások megindultak, Juliánnak tudomása volt azon nehézségekről, melyek a pápai gályák fölszerelése körül fölmerültek és azon szemrehányásokról, melyeket a velencei signoria IV. Eugénnek ez ügyben tett.¹⁾ De nem volt tudomása arról, vajjon a nehézségek elhárítottak-e már, és biztosan számíthatni-e arra, hogy a hajóhad tényleg megindíttatik, és ha igen, vajjon idején eljut-e a Hellespontba?

Mily súlyos felelősséggel terheli magát és a szentszéket, ha a magyarok, az ő szavára, elútasítják a békeajánlatot, megindítják a háborút, eljutnak a Fekete tengerig, nem találják ott a hajóhadat és katasztrófa éri őket?!

És ettől el is tekintve, vakmerő eljárás lett volna, Hunyadi és Brankovics tanácsa s akarata ellenére, kierőszakolni a háborút, melyben épen ő rájuk várakozott a legfontosabb szerep. Kényszerítő eszközökkel háborúra szorítani a nemzetet, mikor ennek az a

¹⁾ A signoria 1444 május 25-iki levele a senatus jegyzőkönyvében.

meggyőződése, hogy sikert nem ígér és káros; háborúra, mely az erők teljes megfeszítését és a lelkesedés legmagasabb fokozását igényelte, a legkockázatosabb eljárás lett volna.

De e mellett valószínűleg még más természetű okok is befolytak Julián elhatározására. Minden jel oda mutat, hogy a törökök ajánlatait nem tartotta őszintéknek, és meg volt győződve arról, hogy az ígért várakat nem fogják átadni. Alig csalódunk, ha fölteszszük, hogy épen az ő sürgetésére tűztek ki az átadásra olyan föltűnően rövid határidőt.

Csak is abból, hogy a békekötés érvényesülésében nem hitt, magyarázható meg a mulasztások egész sora, melyek különben, a mennyire igazolhatatlanok, annyira érthetetlenek is volnának; hogy t. i. a tárgyalások folyama alatt nem győződtek meg arról, vajjon a szövetségesek a hadi actiót nem indították-e már meg; hogy a békekötés létrejöttéről nem siettek azonnal, a lehető leggyorsabb úton, szövetségeseiket értesíteni.¹⁾ És csak így magyarázható meg az is, hogy Julián a békekötés szentesítése után nem csak nem hagyta el Magyarországot, — a mi kötelessége leendett, ha föladatát végképen megghiúsítva szemléli, — hanem Szegeden maradt, bevárando a további fejleményeket.

Juliánnak kettő között volt választása: megghiúsítani a békealkut és így kedvetlenül, csüggedten háborúba úzni a nemzetet; vagy tűrni a békekötés létrejöttét és annak néhány hét alatti fölbomlását, a mely esetben azt remélhette, hogy a nemzetnek lelkesedése új lángot fog vetni, és azt a törökök álnoksága által előidézendő fölháborodás is éleszteni fogja.²⁾

¹⁾ A signoria 1444 augusztus 28-ikán még semmit sem tudott a július közepén kötött békéről. E napon ugyanis a pápához intézett levélben szól a hadikészületek felől. Okvetetlenül említést tett volna a szegedi békéről, ha tud róla.

²⁾ Sajnos, Julián magatartásának magyarázatában combinációkra vagyunk utalva. Tőle vagy az események más tényezőjétől nyilatkozat nem maradt fenn. Aeneas Sylvius — ki a békekötésről szóló írók közül az eseményekhez legközelebb állott (De Europa című munkáját 1458-ban írta), nem jellemzi közelebről Julián magatartását; csak annyit mond, hogy a békekötés «molesta . . . Cardinali fuit, cui prosequenda victoria videbatur». (V. fej.) Dlugoss elbeszélése megerősíteni látszik a mi magyarázatunkat.

V.

Mialatt Szegeden a török békekötés föltételeinek végrehajtására vonatkozó tudósításokat szorongó lélekkel, aggódva es remélve, várták: július utolsó napjaiban, a *velencei dogetól*, ugyanazon hónap 4-ikén Julián bibornokhoz intézett levél érkezett. Ebben közli, hogy a pápai hajóhad bibornok-főparancsnoka nyolcz gályával a galliopolisi szoros felé elvitorlázott, és két-három nap múltával követé őt a burgundi fejedelem által megrendelt négy gálya is.¹⁾ Megjegyzi, hogy ezen tizenkét hadihajó felszerelésének költségeihez a signoria, a maga pénztárából mintegy 30,000 arannyal járult, és a pápa által az egyháziak tizedadójából utalványozott összeg legnagyobb része is velencei területen folyt be. Így tehát az egész hajóhadat olybá lehet venni, mintha a köztársaság állította volna ki. De ezzel áldozatkészsége nincs kimerítve; mert a saját lobogója alatt nyolcz, vagy legalább hat gályát fog a Hellespontusba küldeni.²⁾ Végül értesíti a legatust, hogy az ő óhajtásának megfelelően, a hajóhad parancsnoka mihelyt Galliopolisba

Azt írja, hogy a mikor Hunyadi első üzenete Budára érkezett és az urak a békeajánlatnak örvendettek, Julián más nézetben volt (alius erat animus), mert Európa felszabadításának reményét eltűnni látta, és attól tartott, hogy a pápa, a burgundi fejedelem, a velenceiek és genuaiak, kiket ő vitt rá, hogy a hajókat a Hellespontba küldjék, hazugság vádját fogják ellene emelni (mendacii insimularetur). De a mint Szegedre jöttek, a békekötést nem ellenezte többé, az létrejött *«Juliano nec quidquam disvadente»*. Callimachus is azt írja, hogy a béke megkötetett *«non adversante Juliano»*. És hozzáadja *«non tam, quod non ex animo rem improbaretur, quam quia aut non succurrebat quid spei proponeret tot tantisque utilitatibus compensandis, si in præseus negligerentur, aut, quia in tam constanti consensu omnium clausas mentes admittendæ rationi intuebatur, expectabatque admodum tempus opportunus»*. Bonfin erre vonatkozó megjegyzése érthetetlen: *«Quamvis pacem iniquo animo ferret, nihil tamen veniebat in mentem, quo ipsam facile improbaretur.»*

¹⁾ Július 7-iki végzésében a senatus megemlíti, hogy a burgundi fejedelem hajóinak főparancsnoka egy gályával elutazott, súlyos büntetés terhe alatt meghagyja a többi hajók parancsnokainak, hogy 24 óra alatt szintén induljanak meg.

²⁾ És csakugyan ugyanazon napon a signoria elrendeli a tengeröböl

megérkezik, onnan rögtön nyolcz vagy esetleg több hajót a Duna torkolatához fog bocsátani, ott a magyar sereg átszállítását eszközöndök.)¹⁾

Ezen tudósítások természetesen mely hatást gyakoroltak a Szegeden egybegyűltekre.

A míg a magyar király szövetségesei actióba nem léptek, sőt, a múlt évek szomorú tapasztalatai alapján, indokolt aggodalom merülhetett föl az iránt, vajjon egyáltalán van-e komoly szándékuk a tettek mezejére lépni; addig azon gondolattal kecsegtetheték magukat Ulászló és tanácsosai, hogy a cselekvés szabadságával rendelkeznek.

De mikor bevezett tény előtt állottak, mikor szövetségeseik, a magyar király sürgetéseinek engedve, az ő fejedelmi szavában és keresztény esküjében bizva, a hadi műveleteket megindították, nagy pénzáldozatokat hoztak, alattvalóik életét és államuk reputációját engagirozták: elutasíthatlan köteleességökké lett az, hogy őket cserbe ne hagyják.

Vajjon szólhattak-e így hozzájuk? «Mi időközben a korábbi megállapodásoktól eltértünk, előnyös békét kötöttünk; nem gon-

parancsnokának, hogy az összes hajókat, melyeket a piráták elleni örökösben nélkülözni lehet, vezesse Galliopolis felé.

¹⁾ A dogenak július 4-ikén Juliánhoz és ugyanazon napon a magyarországi követhez intézett levelei a senatus jegyzőkönyvében. — A XV. századbeli írók: Dlugoss, Callimachus, Bonfin és utánok az összes hazai és külföldi történetírók a legújabb időkhöz kivétel nélkül azt írják, hogy augusztus első napjaiban Szegedre érkezett a «pápai, burgundi, genuai és francia» gályák parancsnokaitól, azon jelentés, hogy a Hellespontusba megérkeztek és az Ázsiába átkelt szultánt Európától elzárták. — Eltekintve attól, hogy a Hellespontusból a hajóhad Magyarországgal közvetlen összeköttetésben nem állhatott, ezen előadás hitelességét megdönti az a tény, hogy augusztus első napjaiban a pápai és burgundi gályák még nem is érkeztek meg a Hellespontusba; genuai és francia hajók pedig nem is voltak a hajóhadban. Mindez a velencei állami levéltár okirataiból kétség-telenül kiderül. Dlugoss közli a görög császárnak július 30-ikán Misistrában írt levelét, melyben Ulászlónak jelenti, hogy a szultán július 12-ikén Ázsiába kelt át. Dlugoss erről a levélről állítja, hogy augusztus 4-ike előtt jött meg Budára. Ez teljes képtelenség. Az akkori közlekedési viszonyok között nem 3 nap, hanem ugyanannyi hét alatt juthatott el csak az a levél Szegedre.

dolunk veletek, tegyetek a mit akartok, hívjátok vissza gályáitokat, avagy viseljetek háborút saját magatok, választatok a biztos gyalázat és a kétségtelen romlás között.»

De az új helyzet követeléseinek súlya legelső sorban Julián bíbornokra nehezedett. Kötelességévé lett mindent megtenni, a mi hatalmában állott, hogy most már Magyarország is teljesítse hivatását.

És ő valóban ékesszólásának s tekintélyének egész hatalmát érvényesítette.¹⁾

Hatását jelentékenyen elősegítette a keletről érkező azon hír, hogy Murád szultán, hadai élén, július 12-ikén Ázsiába átvonult.²⁾

Már pedig világos volt, hogy azon esetre, ha a keresztény hajóhad a Hellespontuson állást foglalván, Murád szultánt Ázsiából visszatérésében és segítség küldésében megakadályozza: az európai török birodalom haderejét könnyen meg lehet semmisíteni.

A török békekötés fölbontását tehát a szövetségesek irányában elvállalt kötelezettségek mellett, a származható előnyök is sürgették, a melyek mellett elenyészett a békeköté svégrehajtásától várható haszon.

Mert ha a törökök csakugyan átadják mindazon területeket és várakat, melyek a szegedi okiratban felsorolva, vajjon az ekkép keletkező helyzetnek tartósságában lehetett-e bízni? Vajjon várható

¹⁾ Callimachus és Bonfin közlik azon beszédnek egész szövegét, melyet Julián ezen alkalommal a szegedi országtanácsban tartott volna. Magában véve nem kellene kételkednünk ez autenticitásában. A humanista szónokok gondosan kidolgozták beszédeiket, melyek azután másolatokban mindenfelé elterjedtek. Így bírjuk Aeneas Sylvius, Vitéz stb. beszédeit. Fönmaradhattak volna Julián beszédei is.

De mikor humanista történetírók munkáiban fölvéve találunk beszédet, méltán gyanú támad. Kiváló előszeretettel foglalkoztak Livius és Tacitus példájára, hősök, államférfiak beszédeinek componálásával. Így például Bonfin még Attila beszédeit is közli!

Hogy a fenforgó esetben szintén compositio előtt állunk, már az a körülmény is elárúlja, hogy Callimachus és Bonfin két, egészen különböző szöveget közölnek.

²⁾ Ezen hír három hét alatt eljuthatott Szegedre, annál könnyebben, mert a szultán átkeléséről kétségkívül maga értesítette Brankovics Györgyöt, kivel most szoros és bizalmas összeköttetésben állott.

volt-e, hogy a törökök Magyarországot végkép meg fogják kímélni támadásaiktól, kihagyják hódító czélzataik sphaerájából?

És mivel ezt nem lehetett reményelni, vajjon helyes eljárás volt-e: bevárni azon időpontot, mikor a törökök Ázsiában ellenségeiket tönkre tették, a görög birodalom romjait is hatalmukba ejtették, hogy azután meggyarapodott és megszilárdult hatalmukat Magyarországra zúdítsák?

És mivel a magyar nemzet — akkor majd még kevésbbé mint azelőtt, — magára hagyatva nem lehetett képes dacolni a törökök hatalmával: miképen számíthatott volna a szent-szék és az európai államok segítségére, ha azokat a legkedvezőbb pillanatban, ideiglenes előnyök kedvéért cserben hagyta?

Bizonyára Magyarországot attól fogva egy vonalba helyezte volna a keresztény világ a görög birodalommal, melyet rövidlátó, önző és megbízhatatlan politikája sodort az enyészetbe. Ugyanazon sors várákozott volna Magyarországra is.

A nemzeti becsület és létérdek ezen sugallatainak meghallgatását mi sem tiltotta.

A király és tanácsosai mikor július közepén a török békekötést megerősítették, jóhiszeműleg azon véleményben lehettek, hogy áprilisi esküjök és kötelezettségek érvényét veszttette az által, hogy a keresztény hatalmak ígéreteiket be nem váltották. Most meggyőződtek arról, hogy tévedtek; hogy akkor, mikor a törökökkel tárgyaltak, a hajóhad már útban volt a Hellespontus felé.

De e mellett magok a törökök is jogczimet nyújtottak a magyar királynak arra, hogy a szegedi békekötést fölbontsa. A leglényegesebb föltétel volt: a várak átadásának nyolcz nap alatt végrehajtása. Több napi idő engedtetett arra, hogy a rendeletek a várak parancsnokaihoz eljuthassanak, és a szükséges intézkedések mindkét részről megtétessenek; több nap arra is, hogy a megtörtént átadás felől a tudósítások Szegedre érkezhessenek.

Azonban húsz nap telt el, a nélkül, hogy ezen tudósítások megjöttek volna; a mit most általában annak bizonyítékául tekintettek, hogy a szegedi alkudozásokkal a törököknek nem volt más czéljuk, mint a magyar király által tervezett hadjáratot késleltetni.¹⁾

¹⁾ Dlugoss írja: «Dum castra . . . elapsis non octo solum, sed *viginti*

Ily körülmények között Juliánnak könnyű volt czélt érni: a királyt és a Szegeden egybegyűlt magyar urakat a maga nézeteinek, javaslatainak megnyerni.¹⁾

Úgy látszik Hunyadi habozott legtovább, és hogy az ő ellenkezését legyőzzék, a király és a rendek ígéretet tettek neki, hogy a hadjárat szerencsés befejezése után Bolgárország fejedelmének méltóságával fog felruháztatni.²⁾

Végre ő szintén engedett. És miután a már létrejöttékor érvénytelen, feltételeinek meg nem tartása miatt is hatálytalanná lett békekötést, Julián bíbornok a szent-szék nevében semmisnek nyilvánította:³⁾ felbontása és a hadjárat mielőbbi megindítása egyhangúlag elhatározottat.

A királyi tanácsban, mely ezen ügyet tárgyalta, a következő egyházi és világi főurak vettek részt: Rozgonyi Simon egri püspök, királyi kancellár, Dominis János váradi püspök, Herczeg Dániel boszniai püspök, Péter csanádi püspök; Hunyadi János erdélyi vajda, Hédervári Lőrincz nádor, Rozgonyi György országbíró, Pálóczi Simon főlovászmester, Ország Mihály főkincstartó, Czudár Simon főpohárnokmester, Bánfi Pál bán, Tornai Silveszter tornai

diebus . . . non redderentur . . . Ungari, legatos Turci in dolo venisse et callidis vanisque promissionibus avertere Regem a bello gerendo voluisse concluderebant.»

¹⁾ Aenæs Sylvius (1458-ban írt) De Europa című munkájában elbeszéli, hogy a pápa értesülvén a szegedi békekötés felől *«scripsit Cardinali nullum valere foedus, quod se inconsulto cum hostibus regilonis percussus esset; Uladislao . . . uti conventa dissolveret, imperavit, juramenta remisit, novum instaurari bellum tum precibus, tum minis extorsit»*. (V. fejj.) Nincs jogunk kételkedni azon állítás igazságában, hogy a pápa Juliánnak és Ulászlónak a szegedi békekötés érvénytelenítése érdekében írt. De ennek a szegedi béke felbontására befolyása nem lehetett. Minthogy a pápai válasz Julián jelentésére hat hétnél rövidebb idő alatt, tehát szeptember elejénél előbb nem érhetett Szegedre.

²⁾ Dlugoss és Callimachus előadása. Súlyt fektetünk rá, hogy Bonfin, Mátyás udvarában, átveszi ezen részletet is.

³⁾ Nincs okunk kétségbevonni a *tényt*, melyet Dlugoss azon helyen tartalmaz, a hol írja, hogy Julián a szerződést *«pro ampliori cautela et purificatione, auctoritate apostolica dissolvebat, et irritum, cassum atque nullum, . . . veluti, quod injussu Sedis Apostolicæ cum hoste christiani nominis Rex pepigerat, decernebat»*.

főispán, Marczali Imre volt somogyi főispán, Losonczy János, Herczeg Pál, Tasi Rupert és Macedoniai Dancs.

A mint a fegyverszünet megtörése és a hadjárat megindítása elhatározott: Julián bibornok ezzel nem elégedett meg.

Előre látta, hogy a fegyverszünet megkötésének híre a szövetséges hatalmagnál bizalmatlanságot fog kelteni, melynek elosztására ünnepélyes manifestációt tartott szükségesnek.

Az országnagyok beleegyezését kieszközölván, rábírta a királyt, hogy az imént elvállalt kötelezettséget esküvel erősítse meg. A királyi eskü így hangzott:

«Királyi szavunkra, becsületünkre és keresztény hitünkre, melyben a szent keresztséget fölvtük és az örök életet elnyerni reméljük, az Úrnak ezen szent evangéliumára fogadjuk, ígérjük, ajánljuk a szent Háromságnak, az Atya Fiú és szent Lélek Istennek, a boldogságos szűz Máriának, Isten anyjának, az angyaloknak, Isten szentjeinek, különösen István és László királyoknak, ezen országunk védszentjeinek, hogy Budán tett határozatunkat és fogadásunkat teljesíteni fogjuk, és a legközelebbi szeptember hó első napján Orsova mellett a Duna révénél, vagy alább fekvő más révénél leszünk, azonnal megkezdjük és megszakítás nélkül folytatjuk seregünk átszállítását a túlsó partra, azután rögtön a törökök által birt területre lépünk, és mindennemű csel vagy ürügy mellőzésével, folytatjuk seregünkkel az előnyomulást Romániába, Görögországba és a törökök által birt más tengermelléki területekre; megcselekedvén mindent, mi tőlünk telik, erőnkben és hatalmunkban áll, hogy a törökök a jelen év folyamán a keresztényeket illető területekről a tengeren túl fekvő részekre kiűzessenek; nem akadályozhatván minket bármilyen egység, végzés vagy fegyverszünet, melyet a török császárral vagy követivel, bármely formában kötöttünk vagy ezentúl kötni fogunk, még ha esküvel is erősítettük volna, vagy fognók megerősíteni, mert ezt jelen ígéretünk, eskünk és fogadalmunk által nyíltan és határozottan érvénytelenítjük, érvénytelennek nyilvánítjuk, úgy hogy semmiféle kigondolható ürügy, szin és ok alatt jelen ígéretünket, eskünket, fogadalmunkat megtörni vagy megsérteni, végrehajtását megakadályozni vagy elhalasztani ne lehessen.»¹⁾

¹⁾ Az eskü szövege az alább idézendő oklevélben foglaltatik.

A király után hasonló esküt tettek le Rozgonyi Simon, Dominis János és Herczeg Ráfael püspökök, valamint Hunyadi János is, kik kötelezték magokat, hogy a hadjáratban a királyt kísérni fogják. Hunyadi azon megszorítással élt, hogy a mennyiben szeptember első napján Orsován megjelennie lehetetlen volna, ötödiken vagy hatodikán legkésőbbben mindenestre ott lesz.¹⁾

Hogy pedig esetleg ezen esküt az illetékes tényezőkkel hiteles alakban közölni lehessen, Julián bíbornok gondoskodott okiratba foglalásáról.

Ennek bevezetésében a király előadja, hogy «Magyarország egyházi és világi urainak és nemeseinek, legújabbán Budán tartott gyűlésében, a mindenható Isten dicsőségére, a keresztény hit oltalmára és gyarapítására, az egész kath. egyház javára, kivált pedig Magyarország és határos részeinek, melyeket a törökök az elmúlt években kegyetlenül dúltak és dúlni meg nem szűnnek, felszabadítására az országgyűlés közmegegyezésével és akaratával végzést hozott, elhatározta és megállapította, hogy a nyár folyamán személyesen sereget vezet Görögország és Románia felé, Isten segítségével összes erejét az istentelen törökök kiűzésére fordítja; a mely fogadást, nagyobb biztosság kedvéért, Julián bíbornok előtt tett esküvel erősítette; egyúttal végzését és szándékát a keresztény világ vigasztalására, sajátkezüleg aláírt levélben tudatta IV. Eugén pápa ő szentségével s a fenséges keresztény királyokkal és fejedelmekkel.»

«Habár pedig — úgymond — senki sem teheti föl rólunk, hogy ezen szent, ünnepélyes esküvel erősített, nyilvánosságra is hozott végzésünket nem akarnók Isten segítségével végrehajtani; mindazáltal, mivel némelyeknél Murad török császár követének megjelenése és bizonyos időre kötendő fegyverszünetnek általok történt kérése kétséget támasztott az iránt, vajjon csakugyan végre akarjuk-e hajtani Budán hozott és esküvel erősített, fentebb említett határozatunkat: azért ily rólunk támadható kétség, aggodalom és bizonytalanság eloszlatása végett, kiváltképen azért, hogy a főtisztelendő szentszéki alkanczellárt és Julián bíbornok szentszéki követet, valamint a burgundi fejedelem és a velencei köztár-

¹⁾ Ugyanezen okirathoz csatolt záradék.

saság gályáinak nagyságos kapitányait akaratumk őszinteségéről és szilárdságáról, föltételünk erősségéről, fentebb említett határozatumk és ígéletünk megtartásáról még inkább meggyőzzük» — megújítja korábbi eskűjét.

Julián úgy az eskű, mint az okirat szövegének formulázásában megkímélte a királyt és az ország főurait attól, hogy a budai eskű ellenére létrejött szegedi fegyverszünetről világosan, szabatosan szólniok és azt határozottan visszavonniok kelljen. Csak utalás és czélzás történik rá.

Az okiratot a király és a körüle levő főrendek pecséeteikkel erősítették meg.¹⁾

Julián bíbornok és De Rigvardatis augusztus 12. és 14-ikén írt leveleikben értesítették a velencei senatust a történetekről, egyúttal megküldötték az augusztus 4-iki okirat egy példányát.²⁾

Azonban habár ezen okirat tartalma a szegedi fegyverszünet létrejöttével egyidejűleg jött a velencei senatus tudomására: Ulászló király állhatatlansága és megbízhatatlansága kétségtelenül bebizonyulván, az újabb eskű sem volt képes a bizalmat egészen megszilárdítani.

Ezért a signória figyelembe vette azon eshetőséget, hogy a magyar király által kilátásba helyezett hadjárat nem jő létre, vagy idő előtt abban marad.

És megfelelő utasításokkal látta el Loredano Alajost, a Hellespontusba küldött hajóhad kapitányát, (ki július 17-ikén érkezett volt Modonba, és három nap múlva folytatta útját; míg a burgundi hajók július 25-ikén Corfuban kötöttek ki és három nap múlva indultak tovább),³⁾ bár óvakodott őt világosan beavatni a magyar

¹⁾ Az okiratnak eredeti példányai és hiteles másolatai elvesztek. A legrégebb példány a mit kéziratban ismerünk, a velencei állami levéltárban, a XV. században írt Commemoriali XIII. kötetének 160. levelén.

Dlugoss bírta az okirat másolatát és annak teljes szövegét fölvette történeti munkájába. De nyomtatott kiadásában több hiba és kihagyás van.

Már Vaszary Kolos idézett munkájában (97—112) kimutatta, hogy Pray és más latin történetírók nem híven közöltek, Fessler és Teleki nem híven fordították ezen nagyfontosságú oklevelet.

²⁾ Ezen levelek, sajnos nincsenek meg. Utal azokra a senatus 1444 szeptember 8-án a hellespontusi gályák kapitányához intézett rendeletben.

³⁾ A dogenak 1444 augusztus 28-ikán a pápához írt levele.

kormány magatartásának ingadozásaiiba, és sem a szegedi fegyverszünet létrejöttéről, sem annak felbontásáról nem értesítette.¹⁾

Az utasítás akképen hangzott, hogy azon esetre, ha a magyar király megindítja és folytatja a hadjáratot: a hajóhad támogassa az actióban. Ha ellenben a magyar király felhagy a hadjárattal, a signoria nem viselhet egyedül magára hagyatva háborút, és ez esetben a kapitány küldje egyik tisztjét a szultánhoz, biztosítsa a signoria békés szándékai felől, kérje a korábban kötött békeszerződések megerősítését; mire azután a kapitány indítsa vissza gályáit Velence felé.²⁾

Mikor ezen rendelet a Hellespontusba érkezett — október közepétáján — ott már értesülve voltak a felől, hogy a magyar király a hadjárattal nem hagyott föl, és serege a Fekete-tenger partjaihoz közeledik.

VI.

Az augusztus 4-iki megállapodások után, Hunyadi János Erdélybe sietett, hadak gyűjtése végett; a király pedig *Nagyváradra* vonult, hová Julián bíbornok és Velence követe is kísérték.³⁾

¹⁾ A helyzetet a következő homályos phrázisokba burkolva ismerteti meg Loredanóval a senatus. A Julián bíbornoktól és Regvardatistól érkezett levelek, melyekben írnak «de nonnullis praticis, habitis per Imperatorem Turcorum, tam cum Sermo D. Rege Hungariæ et Poloniæ, quam etiam cum Illmo D. Despoto, quas tamen nescimus si locum habituræ sunt; cum idem Rmus Legatus S. Angeli ac Secretarius noster nobis scribant Sermonem D. Regem prædictum et Barones Hungariæ, prædictis non obstantibus, promississe velle procedere exercitualiter anno isto ad exterminium Tencrorum».

²⁾ Az 1444 szeptember 8-ikán Loredanónak írt rendelet részletesen szabályozza a szultánhoz küldendő követ eljárását. Egyúttal meghagyja, hogy a rendelet tartalmáról Ferenc bíbornok-legatust is értesítse. A velencei állami levéltárban.

³⁾ A velencei senatus 1444 szeptember 8-iki rendeletéből tudjuk, hogy Julián és Rigvardatis augusztus 12. és 14-ikén *Váradról* írtak leveleket a senatusnak. A velencei követnek, mint láttuk a hadjáratba követnie kellett volna a királyt. De betegsége miatt visszahívását kérte. A signoria október 5-ikén hozta meg végzését, melyben a visszatérést megengedi.

Több hetet töltöttek szent László városában. Ott voltak még augusztus 28-ikán is;¹⁾ tehát négy nappal azon időpont előtt, mikor a szegedi eskü értelmében a seregnek a Dunán át kellett volna kelni.

Mindazáltal a király azon volt, hogy mielőbb a kijelölt helyen legyen. Szeptember 9-ikén csakugyan Orsovánál táborozott,²⁾ várva a hadak gyülekezését, a melynek lassú folyama szintén a török békealkudozások egyik vészteljes következménye vala.

Mivel pedig a hadjárat megkezdése ily módon késett, attól lehetett félni, hogy a hajóhad költség és élelem hiánya miatt, nem lesz képes bevárni, míg a magyar sereg a Fekete-tenger partjaihoz ér.

Ezért Ulászló király orsovai táborából Trevisói Tádé orvos-tudort visszaküldötte Olaszországba, azon megbízással, hogy a pápánál, a velencei köztársaságnál és a többi államoknál a megfelelő intézkedéseket kérje és sürgesse.³⁾

A velencei signoria kijelenté ugyan, hogy a hajóhadnak idő előtt való visszatérése nagy gyalázat volna, de egyúttal a pápára háritotta az egész terhet. «Az Isten szerelmére» kérte őt, gondoskodjék arról, hogy a hajóhad november végeig el legyen mindennel látva, és néhány hajó a télen át is a tengerszoros őrizetére maradjon; mert ha ez nem történik meg, kénytelen a gályákat visszahívni.⁴⁾

Ezalatt szeptember 20-ikán a magyar sereg átkelt Orsovánál a Dunán.

¹⁾ Ezen napon, Váradon kiállított királyi okiratot említ Teleki. I. 412. 3-ik jegyzet.

²⁾ In vado Danubii Orsowa keltezi a király szeptember 9-ikén Siena kormányához intézett levelét, melyet a sienai állami levéltár tartott fenn.

³⁾ Ulászló a sienai kormányhoz intézett, idézett levelében csak általánosságban írja, hogy «in quibusdam legacionibus nostris» küldi Tádét. De a velencei irományok kétségtelenné teszik, hogy mily ügyben küldött. Minthogy 1444 november 23-ikán Tádé mester, Magyarországból Rómába menet, Velenczében megállapodik és előterjesztésére a signoriától választ kap: igen valószínű, hogy Tádé mester szeptember 9-ikén Orsováról indulva, nagy gyorsasággal járt el megbízatásában, október folyamán visszatért Magyarországra és novemberben másodízben ment ismét Olaszországba.

⁴⁾ A signoriának 1444 október 19-ikén a pápához intézett levele.

A hadműveletek tervének megállapításánál ugyanis elejtették Julián bíbornok azon korábbi javaslatát, mely szerint a Duna bal partján kellett volna vonulniok a folyam torkolatáig.

És e körülmény végzetes következményeket vont maga után.

A mint a sereg Bolgárország területén diadalmasan előhaladott, november elején azon megrendítő hír érkezett a táborba, hogy a keresztény hajóhad nem volt képes megakadályozni a szultán átkelését Ázsiából Európába.

Néhány nappal utóbb — november 10-ikén — Várna mezején, a magyar sereg a szultán haderejével állott szemben, és vitéz küzdelem után, vereséget szenvedett, melynek súlyát a király és a bíbornok-legatus halála növelte.¹⁾

Julián balsejtelmekkel ment a csatába.²⁾ De hősiességgel vett abban részt, a király oldala mellett. Több nyíl és lándzsa sebezte meg.³⁾ A király eleste után, mikor a magyar sereg felbomlott, és Hunyadi kétségbeesve a csatatért elhagyta, ő is távozott. Az üldöző török csapatok elől szerencsésen menekült. De a mint egy víz partján megpihent, magyar katonák vették körül, és vagy azért hogy kifosztzák, vagy pedig mivel a háború szerencsétlen kimeneteleért őt okolták, fegyveröket emelték rá és felkoncizolták.⁴⁾

Ilyen tragikus véget ért a kiváló férfiú. Halálát azon nemzet fiai idézték elő, a melynek a török veszedelemtől megmentése képezte életcélját!

¹⁾ A hadjárat és az ütközet lefolyásáról új adatok nem állanak rendelkezésünkre; így tehát az ismert részletek ismétlésétől tartózkodom.

²⁾ Poggio a Julián fölött tartott emlékbeszédben és Vespasiano Bisticci Julián jellemrajzában szól azokról.

³⁾ A szemtanú, Andreas de Palatio feljegyzése.

⁴⁾ Ezt kétségtelessé teszi Aeneas Sylviusnak legújabbán kiadott két levele. Az elsőben 1445 június 1-én Bécsből írja, hogy Juliánt «sacrilegus Ungarorum ensis interemit; namque quum vulneratus ex bello fugisset, apud paludem quandam equo potum permitteret, affuit scelerata manus lixarum, acceptoque ferro virum celo dignum, tanquam proditorem Regni necavit». És a másodikban 1445 szeptember 13-ikán Bécsből: «Vereor, ne domesticæ magis, quam hostiles noxiæ sibi fuerint manus, quod nec Hungari qui sunt hic inficiantur.» Archiv für Oesterreichische Geschichtsforschung. XVI. 368, 384.

A várnai katasztrófa híre nagy későre érkezett Olaszországba. Hét héttel azután, az 1445-ik esztendő első napján IV. Eugén pápa még azon meggyőződésben élt, hogy a keresztény hajóhadnak sikerült volt a szultán átkelését megakadályozni, és most már a Rodosz szigetét fenyegető babilonai szultán ellen egy másik hajóhad kiállítását tervezte, melynek főparancsnokává Márk alexandriai patriárkát rendelte.¹⁾

Csakis január második felében jött meg Rómába a hír, hogy a török sereg Ázsiából Európába átkelt, azon magyarázattal, hogy a felelősség a velencei gályákat terheli, mert azoknak kapitánya, élelmiszerek beszerzése végett, eltávozott a tengerszorosból, és huszonöt napon át vesztegelt Konstantinápoly s Tenedos sziget között.²⁾

A pápa le volt sújtva és fel volt háborodva. Sietett neheztelését, Donato András velencei követ útján, a signoriának tudomására hozni.

A senatus, mely ez idő tájt a galliopolosi szorosból visszatért egyik pápai gálya parancsnokától³⁾ a leghitelesebb tudósításokat megkapta, azon volt, hogy a súlyos vádat elhárítsa. Így írt a pápához.

«Emlékezetünkben felidézvén mindazt, a mit köztársaságunk a kereszténység javára tett, az áldozatokat, melyeket hozott, az

¹⁾ Az 1444 január 1-én kelt bullában írja a pápa «*Quamprimum vero classis, quam ad strictum Gallipolis duxit, prout continuo paratissimum tenet, dil. fil. Franciscus Cardinalis, . . . illo in strictu visa est, illico Teuceri, qui in Europa erant, territi, animos amiserunt, alia vero Teucrorum multitudo, quæ ex Asia in Europam trajicere conabatur, non classis nostre presencia modo, sed viribus eciam, est repulsa.*» (A vatikáni Regestákban.)

²⁾ A doge február 15-ikén római követéhez intézett jegyzékében egyebek között írja: «*Literas vestras accepimus, datas ultima Januarii, quibus nobis declaratis . . . Sanctitatem suam sensisse defectu galearum nostrarum secutum malum processisse, cum ei relaturn fuit, Capitaneum pro victualibus, viginti quinque diebus stetisse inter Tenedum et Constantinopolim.*»

³⁾ A doge 1445 január 29-ikén a római követet értesíti, hogy egyik pápai gálya megérkezett, és rövid idő alatt megjő a többi is; a katonák igényeinek kielégítéséről gondoskodni fog a senatus.

őszinteséget, melylyel eljár: szilárdul hittük, hogy minket és mieinket, kik szüntelenül a leghűségesebben szolgáltunk, senki sem fog gyanúsítani, ha csak vétkességünk szembetűnő és kézzelfogható módon nem igazoltatik. Fájdalmunk annál élénkebb, mert tudomásunk van arról, hogy a mieink ez alkalommal is híven teljesítették kötelességeiket. Kétségtelen, hogy polgáraink és alattvalóink, kik a gályákon, a tengerszorosban állomásoztak, súlyos alkalmatlanságokat kényszerültek eltűrni. Az éhség és szomjúság kínjait szenvedték; mert elegendő kenyér sem állott rendelkezésre, és édes vizet csak véres küzdelmek, többek halála árán tudtak szerezni; sőt nem egyszer megtörtént, hogy a források nagyszámú török fegyveresek által őriztetvén, eredménytelenül kellett visszatérniök, és sós vízzel költötték el kenyeröket. Emellett hihetetlenül kemény hideget kellett elviselniök, úgy hogy sokan elfagyott lábaikat és egyéb tagjaikat elvesztették, vagy elerőtlenedtek. Továbbá naponkint harczoltak az ellenséggel, és sokan életököt vesztették; kiknek a legsúlyosabb nyomorban hátrahagyott gyermekeik hozzánk fordulnak segítségért; panaszait és sírásukat senki sem hallgathatja megindulás nélkül. . . . A mi pedig azon állítást illeti, hogy egyik gálya Konstantinápoly és egy másik Tenedos közelében volt, élelmiszerek beszerzése végett, ha ez meg is felel a valóságnak, nem lettek volna képesek az egész hajóhad élelmi szükségleteit kielégíteni, már pedig mindent könnyebben eltűr az ember mint a hosszú éhséget. És a hajóknak, melyek Konstantinápolyt vagy Tenedost felkeresték, nem állott hatalmukban visszatérni a mikor nekik tetszett; ezt a háborgó tenger és a kedvezőtlen szelek nem mindig engedték meg. Mindezekből következtetjük, hogy mieink kötelességeiket teljesítették és dicséretet érdemelnek.¹⁾

Azonban a velencei követ, ki a signoria ezen előterjesztését a pápa tudomására hozta, nem volt képes őt meggyőzni. A február végén tartott bibornoki consistoriumban a várnai csatáról több

¹⁾ A dogenak 1415 február 15-ikén római követéhez intézett jegyzéke, melyhez mellékelve volt a hajóhad parancsnokának levele és hivatkozás történik a görög császárnak a pápához intézett jelentésére. (Sajnos, egyikét sem bírjuk.)

rendbeli jelentés olvastatott föl, melyek a hadjárat szerencsétlen kimenetelét a velencei gályák magatartásának tulajdonították.¹⁾

A signoria erre újabb kísérletet tett a vád megczáfolására; különösen magasztalásokkal halmozta el a hajóhad parancsnokát, «ki mindenkor híven engedelmeskedett a vett parancsnak, gondosan örködött, és jól ismerte a galliopolisi szoros helyi viszonyait, minthogy ott ismételten járt már küldetésekben; minélfogva hihetetlen és képzelhetetlen, hogy ő, ki mindig dicséretesen s hősiiesen viselte magát, hibát vagy mulasztást követett el, és a bíbornok-legatus rendeleteinek nem engedelmeskedett. Ha pedig netalán a tengerszoros fölötti örködést, mint ő szentsége állítja, egy időre elhagyta, ezt bizonyára csak kényszerűségből, az élelem hiánya miatt cselekedhette; mert jól tudhatta, hogy eljárásából sem dicsőség, sem haszon nem származhatik rá!»²⁾

Azonban az elmúlt bajok nyomozását csakhamar az azok orvoslására czélzó törekvések, újabb hadjárat előkészítése tárgyában indított tárgyalások háttérbe szorították.

VII.

Azon nagyszámú katasztrófák között, melyek történelmünk évkönyveit gyászlapokban gazdaggá teszik, egy sincs, mely éles commentárokat és sújtó ítéletet oly mértékben idézett volna föl, mint a várnai csatavesztés.

Azóta közel ötödfélszázad folyt le. És ma is a történetírók, mikor avval foglalkoznak, rendszerint elvesztik a felfogás nyugalalmát

¹⁾ A doge 1445 márczius 12-ikén a római követhoz intézett jegyzékben írja: «Scribitis Summum Pontificem in Consistorio legi fecisse nonnullas litteras in quibus describebatur conflictus per Teucros datus Hungaris ac de morte Rmi D. Cardinalis Angeli, et imponebatur defectus galeis, super qua materia scripsit quoddam breve Summus Pontifex.» Ezen brevét, sajnos, sem Rómában, sem Velenczében nem tudtam feltalálni.

²⁾ Az imént idézett 1445 márczius 12-iki jegyzék. Hat nappal utóbb, a signoria által Giustiniani Orsato személyében új követ küldetett Rómába. Néki is megparancsoltatott, hogy a hűtlenség és kötelesség mulasztás vádjára ellen oltalmazza a hajóhadat. Az 1445 márczius 18-ikán kelt utasítás.

és az ítélet elfogulatlanságát; nem egyszer gyűlölet ragadja magával tollukat.

Ezt a hadjárat szerencsétlen kimenetele és következményei nem magyarázzák meg elegendőképen. Az előzmények és a rendkívüli körülmények kepezik a lényeges tényezőt.

Az iránt nem merülhet föl kétség, hogy a magyar király és tanácsosainak magaviselete ép oly helytelen, mint szokatlan volt. Öt hónap lefolyása alatt három olyan határozat hozatott és erősített meg fejedelmi esküvel, melyek homlokegyenest ellentétben állottak egymással.

Április havában megállapítatik, hogy a nyár folyamán Ulászló király sereget vezet a törökök ellen.

Július havában a törökökkel tíz esztendőre fegyverszünet köttetik.

Augusztus havában határozatik, hogy a király hat hét letelte után megindítja a háborút a törökök ellen.

Mindez köztudomású volt. Ellenben ismeretlenek maradtak, a beavatottak szűk körén túl, a részletek és a motívumok. Így tehát nem lehet meglepő, hogy már a kortársak között azon téves felfogás emelkedett uralomra, hogy a király a török békekötés felbontásával az esküszegés büntényét követte el.

Aeneas Sylvius, egy évvel a csata után, azon tanúlságot vonja le kimeneteléből, hogy «az esküt a hit ellenségei irányában is meg kell tartani». ¹⁾

Andreas Pannonius, a tudós karthauzi szerzetes, 1467-ben, Mátyás királyhoz intézett oktató munkájában, őt a könnyelmű esküvéstől való tartózkodásra és a tett eskü szigorú megtartására intvén, elrettentő példa gyanánt hozta föl Ulászló király esetét. ²⁾

Dlugoss, a lengyel történetíró, Ulászlót «hitzsegőnek», ³⁾ *Callimachus* pedig, történeti munkájában, Juliánt «a hitszegés szerzőjének és pártfogójának» ⁴⁾ nevezi.

¹⁾ «Victores evadunt Turci, juramenta que non solum domesticis fidei, sed etiam hostibus servanda demonstrant». Opera. Pázei kiadás. 84-ik epistola. 1445 október 28-ikán a passauai püspökhöz intézve.

²⁾ Irodalomtörténeti Emlékek. I. 22.

³⁾ «Juramenti prævaricator.» 796.

⁴⁾ «Auctor patronusque perfidiae.» 199.

A következő században, a hitszakadás korának vallási polemiái terén, Julián személye még inkább vált a támadások célpontjává.

A német protestánsok adtak erre példát. Ugyanis Husz Jánosnak a constanzi zsinat idején, máglyán történt kivégeztetésében, mivel a részére kiállított menedéklevél daczára hajtatott végre, a hitszegés tényét látták, és abból azt a következtetést vonták le, hogy a kath. egyház híveit a hitszegésre feljogosítja.

A magyarországi protestáns írók ugyanezen következtetést vonták le Julián bibornok szegedi magatartásából.

Pázmány Péter, a kath. egyház ellen intézett egyéb vádak mellett, ezt is behatóan tárgyalta munkáiban; és pedig legelőször 1609-ben «Egy keresztyén prédikátortúl a kassai nemzeti tanítóhoz, Alvinczi uramhoz íratott öt szép levél»-ben.

Miután az esemény részleteit, — a Julián által állítólag elmondott beszéddel, Bonfin nyomán előadta, — az ő szokott világságával és szabatosságával így formulázta a tényállást.

«Látod-e, hogy Juliánus abban veti a dolognak fundamentát, hogy az egyszer adott hit ellen nem vethettek frigyet a törökkel. A hitszegésre pedig annyira nem szabadíta Juliánus, hogy ugyanottan azt mondá, hogy az igaz esküvést mindenek ítéleti szerint szentül meg kell tartani. De a kérdés az vala: ha igaz és istenes esküvés vala-e az, melylyel az előbbi kötés ellen, a conföderátusok kárával és veszedelmével kötelezték vala magukat a magyarok? Juliánus azt vitatja és igazán is vitatja, hogy sem istenes sem igaz esküvés nem volt a törökkel való frigyben.»

Azután a következő kérdéseket intézi a protestáns prédikátorhoz: ¹⁾

«Hitszegésnek tartod-e, mikor azt elhagyod, a mit igaz kötelességed ellen fogadtál? Te prédikátor lévén, arra esküdtél, hogy a szent írást tanítod; ha újonnan, a török barátságáért, arra esküdnél, hogy az Alkoránt hirdeted, vajjon az, a ki azt az utolsó fogadást elhagyatná veled, hitszegővé tenne-e? Megesküdtél királyodnak; azután lépjenek házadba a hajdúk, esküdtessenek magukhoz a király ellen; vajjon hitszegővé tesznek-e, ha elhitetem veled, hogy

¹⁾ Az öt levél egy kath. főúr és egy protestáns prédikátor között folytatott párbeszéd formájában van írva.

Isten ellen való esküvés volt a hajdúk hitetése? ... Hitet adtál feleségednek; azután ha megbolondúlsz, másnak megesküszöl, fölbontod-e a hitet, ha ezt az utolsó esküvést hátrahagyod?»

És a következtetést így vonja le:

«Hasonlóképp volt a magyarok dolga. Előbb megesküdték a keresztyéneknek, hogy velök akarnak élni-halni, és felültették (azaz: a hadjárat megindítására készítették) ezzel a kötelességgel a keresztyén fejedelmeket. Ezt félbe nem hagyhatják az ő társuknak akarata ellen; de mikor az első frigyhez állottak, nem esett abban semmi vétek. Hogy pedig az Úr Isten megrontá és a törökkel földhöz vereté a magyarokat, elég okot adtak rá azzal, hogy a keresztyénnel kötött hit ellen mással czimboráltak. Jólehet ezen kívül is, Istennek sok titkai vannak, és gyakran azokat is a hadban veszti, kiknek igaz ügyök vagyon». ¹⁾

Alvinczi az odadobott keztyűt sietett fölvenni. Válasziratában fönn tartotta azon tételt, hogy a szegedi fegyverszünet megtörése hitszegés volt. Szerinte, a magyaroknak — a pápa, a görög császár és Velence megkérdezése nélkül is — joguk volt a törökkel békét kötni, mert «azoknak semmi közük nem volt Magyarországhoz». Azután úgy okoskodik, hogy habár a keresztyén hatalmakkal kötött egyesség megelőzte a török fegyverszünetet, ez «nagyobb volt, mert esküvéssel ment véghöz, és a két gonosz közt a kisebbet kell választani». Végül kiemeli, hogy «utolsóbb volt a török frigy, az utolsó végezés pedig felbontja az előbbit». ²⁾

Ezt Pázmány nem hagyta szó nélkül. Azonnal elleníratot bocsátott közre. Ebben hangsúlyozza, hogy a keresztyén hatalmakkal «semmi közük nem volt Magyarországhoz», mielőtt a magyar király velök szerződésre lépett; de igen is «volt közük» a szerződés létrejötte után. Bonfin szavaira hivatkozva, bizonyítja, hogy Ulászló a keresztyén hatalmak irányában is esküvel kötelezte le magát.

¹⁾ Ezen munka első kiadásából egy példány sem maradt fenn. Második kiadása a «Kalauz» mellett függelék gyanánt jelent meg. (1613.) A várnai kérdést a XXIII—XXXII. lapon tárgyalja.

²⁾ Az írat címe: «Egy tettetes neve vesztett pápista embertől küldött színes öt levelekre rendszerint való felelet.» Debreczen. 1609. Ezen munkából egyetlen példány sem maradt ránk. Tartalmát csak Pázmány válasziratából ismerjük.

Egyébiránt az egyszerű fogadás és szerződés, eskü nélkül is, kötelező erővel bírt volna. «Ha valaki — úgy mond -- vagy önkényen vagy kénszerítettven, megesküdnék a koronás király ellen való pártolásra, sem arra nem tartozik, hogy ezt az istentelen esküvést megállja, sem magát azzal nem mentheti, hogy ő a királynak meg nem esküdt.»

Alvinczi azon állítását, hogy «az utolsó frigy felbontja az elsőbbit»; nevetségessé teszi. Abból — úgy mond — az következnek, hogy «ha ki az első feleségét megúnván, máshoz kötné utóiban magát, ezzel a másodikkal kellene élni». Megmagyarázza, hogy azon jogi elv «priora tolluntur per posteriora», csak a szabad akarattól függő rendelkezésekre alkalmazható, nem pedig a szerződésekre.

Mivel pedig Alvinczi is a hitszegésnek tulajdonította a vere séget, Pázmány megjegyzi: «Istennek még titok-tanácsa nem voltál, és okát nem tudod az ő szentsége rendelésének!»¹⁾

Természetesen, Pázmány logikájának hatalma nem volt képes ezen kérdést a napirendről véglegesen levenni. Fel-felmerült az ismételten napjainkig, úgy a vallási polemiák mint a történet-írás terén.

Azon legújabb dolgozat is, mely e folyóirat hasábjain, hadtudományi szempontból tárgyalja a várnai csatát, — taktikai és stratégiai alapos fejtegetései közben, ismételten kitérvén az ethikai kérdések tárgyalására, új érvekkel igyekezik bebizonyítani, hogy a törökökkel kötött békekötés felbontása csakugyan az esküszegés természetét bírja, a melyért Julián bibornokra és a pápai hajóhad bibornok-parancsnokára²⁾ hárítja a felelősséget.

¹⁾ A röpirat czíme: «Alvinczi Péternek sok tévovázó keringésekkel és czéggéres gyalázatokkal fölhámozott feleletinek rövid és keresztyén szelídséggel való megrostálása». Pozsony. 1609. Egyetlen ismert példánya a mármaros-szigeti ref. lyceum könyvtárában.

²⁾ Ez utóbbiról azt írja, hogy «úgy látszik már áruló szándékkal szívében» jött a Hellespontusba és megjelenése itten «csak tüntetés volt, hogy a magyar királyt eskütörsre s a háború megindítására csábítsa, de azután hűtelenül cserben hagyja». (117.) Valóban felfoghatatlan, mikép emelheti a képzelhető legsúlyosabb vádat minden támpont nélkül. A «szándékot» szerencsére teljes biztonsággal ismerhetjük föl az utasításokból,

«Az áprilisi határozat — úgy mond — akár erősített meg esküvel akár nem, egyszerűen fogadalom jellegével bír; megtartása vagy meg nem tartása a király belátásától függ és senkire nézve sem kárral sem haszonnal nem jár; ha a király az ország helyzeténél fogva jónak látja, indít háborút; ha nem, nem; szerződésre erre nézve senkivel nem lépett, s így a hadjárat elmaradása senki jogát, senki érdekét nem sérti, s így esküszegésről beszélni nem lehet. A szegedi békekötés ellenben kétoldalú valóságos szerződés, melynek megtartását mindkét fél esküvel fogadta; ily szerződést csak kölcsönös és előleges megegyezés folytán lehet fölbontani, s ha az egyik fél a másik belegegyezése nélkül azt felbontja, az isteni és emberi törvények előtt szerződésszegés, eskütörés».

Azonban, a megkülönböztetés, melyet az egyoldalú és kétoldalú eskü között tesz; és azon tétel, hogy az eskü elveszti kötelező erejét, mihelyt azzal ellenkező tartalmú kétoldalú szerződés létre és esküvel erősítettik meg: egészen új, ekkorig ismeretlen erkölcs-tani elméletet képez!

Ebből az következnek, hogy a királyi eskü, melyet a király trónraléptekor az ország szabadságaira és törvényeire tesz, «egyszerűen fogadalom jellegével bír, megtartása vagy meg nem tartása a király belátásától függ. Ellenben ha a király saját országa feldarabolására valamely külhatalommal szerződést kötne és esküvel erősítené meg; azt érvényben kellene tartania, míg fölbontásába a másik fél is megegyez.

Egyébiránt az áprilisi eskü is a pápa és a többi hatalmak irányában elvállalt kötelezettséget foglalt magában, és kétoldalú szerződés természetével bírt.

Az sem állhat meg, hogy ezen eskü megtartása vagy meg nem tartása senkire nézve haszonnal vagy kárral nem járt. Mert

melyeket a velencei állami levéltár megőrizett. A mi pedig azon feltevést illeti, hogy a pápai hajóhad megjelenésének a Hellespontusban célja volt a magyarokat esküszegésre készíteni: ez nem kevésbé alaptalan, mint merész. Mikor a hajóhad útnak indult, akkor Rómában és Velenczében annak lehetőségére sem gondoltak, hogy a magyarok a törökökkel békét fognak kötni. Mikép lehet azon combinatiót kockáztatni, hogy június végén hadi actio indittatik egy olyan békekötés felbontására, a melynek létesítése érdekében akkor még a legelső lépések sem tétettek meg. ?!

miután a pápa, a burgundi fejedelem és Velenceze hajóhada a törökök ellen indult: ezen hatalmakra nézve nagy előnyök származhattak, ha a magyarok az esküt megtartják; — nagy veszedelmek, ha azt meg nem tartják.

Az értekezés szerzője szerint a várak átadásának elmulasztása sem jogosította föl a királyt a kétoldalú szerződés fölbontására. «Ez — úgy mond — a szerződésnek egy jelentéktelen pontja, mely ha nem teljesítettik, a töröknél szorgalmazandó lett volna, s a háború csak akkor lett volna jogos, ha Ulászló a török szultánnak kijelenti, hogy a várak átadását casus belli-nek tekinti, s a török azokat a kijelentés daczára sem adja át. A szerződés főpontja az volt, hogy a felek a szerződés tartama alatt egymás birtokába fegyveres kézzel be nem törnek; ezt a török megtartotta, a magyar nem.»

A várak átadása a szerződésnek nem «jelentéktelen», hanem egyik legjelentékenyebb pontja volt; először, mert — mint kifejtettük — kriteriuma volt annak, vajjon a törökök békeajánlata őszinte volt-e, vagy álnokság; másodsor, mert egyike volt azon előnyöknek, melyek kedvéért a magyarok a hadjáratról lemondottak.

A szerződésnek nem az volt lényege, hogy «a felek egymás birtokába be nem törnek». Arról, hogy a törökök magyar területre betörnek, most szó sem volt; hanem igen is arról, hogy a magyarok a törökök területére viszik hadaikat. *Ezen veszély* elhárítása végett tette meg a szultán békeajánlatait. A békekötés az adás-vevési szerződés jellegével bírt. A törökök megvásárolták a békét, a hadjárat elmaradását; az árt a visszaadandó várak és területek képezték; és pedig első sorban a várak, mert ezek nélkül a területek értéktelenek valának.

Hogy a magyarok a várak átadásának ügyét casus belli gyanánt vették, mutatja a nyolcz napi határidő megállapítása. Lehetetlen föltenni, hogy ezen határidő meg nem tartását olyan incidensnek kívánták volna tekinteni, mely következmények nélkül marad.

Mennyire ingatag alapon áll az idézett értekezés két tétele, szembetűnővé teszi azon következtetés, mely azokból a logika szabályai szerint levonható. Ezek szerint a pápai követ kezeibe letett eskű a magyar királyt még azon esetben sem kötelezte, ha a pápa és a

többi hatalmak kötelezettségeiknek megfelelően, hajóhadat küldenek a Hellespontba; nem gátolhatta abban, hogy a törökökkel békét kössön, ha ezt országára nézve előnyösnek tartotta. Ellenben a török követ kezeibe letett eskü a magyar királyt még azon esetben is kötelezte, ha a szultán kötelezettségeinek meg nem felelve, a várak átadását, a kitűzött határidő alatt teljesíteni elmulasztotta; és eltiltotta őt a törökkel kötött béke fölbontásától, bármennyire előnyösnek tartotta ezt országára!

«Sophisma az — folytatja az értekező — hogy a hitszegőknek és szerződést meg nem tartóknak adott eskü nem kötelező. Az ilyeneknek nem kell esküt adni, nem kell szerződést kötni; de ha adott, ha kötött, azt föltétlenül meg kell tartani.»

Tiszta, kétségbevonhatatlan igazság. De a katolikus egyház soha sem is tanította, hogy különbség van a keresztényeknek és pogányoknak tett eskü kötelező ereje között; vagy hogy a pogányoknak tett esküt meg szabad szegni.

Azonban a középkori keresztény világ által általánosan elfogadott nemzetközi jognak egyik sarkalatos elve volt az, hogy mikor a keresztény világ a törökök ellen háborút visel, egyes államok önhatalmúlag, pillanatnyi érdekeik sugallatára, külön békét vagy fegyverszünetet a törökökkel nem köthetnek; mert az ilyen külön egységek a kereszténység közös érdekei ellen intézett merényletek, mintegy az árulás és hittagadás jellemét viselik magukon.

Ezzel kapcsolatban állott azon fölfogás, hogy az egyház fejét illeti meg annak eldöntése, mily esetekben engedi meg vagy tiltja el a kereszténység közjava az ilyen békekötéseket és fegyverszüneteket.

Ezen jogot a pápák következetesen igénybe vették és a keresztény uralkodók s államok ellenmondás nélkül elismerték.

A minnek folyománya volt az, hogy a pápák a békekötéseket, melyek az ő hozzájárulásuk nélkül jöttek létre, érvényteleneknek tekintették és azok kötelező erejétől a keresztény hatalmakat fölmentették.¹⁾

¹⁾ IV. Eugén pápa szabatosan adja elő ezen álláspontot 1444 október 7-ikén. «Aranito Comnio, Domino Cermenici et Catesichi» szóló leve-

Ilyen eset forgott fönn a szentszék követének jóváhagyása nélkül létrejött szegedi békekötéssel szemben, a mikor az érvényes nemzetközi jog elvei nyertek alkalmazást.

Így tehát a szegedi béke megkötésénél, nem pedig fölbontásánál, követtetett el esküszegés. És Julián bíbornokot csak azért, hogy a szegedi békekötés létrejöttét meg nem akadályozta, nem pedig mert fölbontását előidézte: terhelheti a felelősség.

Áldozata ő is azon soha meg nem szűnő harcznak, melyet az élet egész körében, de legkivált a politika terén, az érdekek sugallataival az elvek, a viszonyok követeléseiivel az eszmények vívnak; a mely harczban az opportunitás zászlaja ép oly gyakran lobog diadalok mint vereségek színhelyén!

FRAKNÓI VILMOS.

lében. «Quia nobis per tuas literas significas, evitandi periculi causa, quod tibi et statui tuo imminebat, pacem simulatam cum infidelibus edidisti, certis fœderibus, obligationibus et juramento . . . roboratam; nos, ut a priori animo bellum contra Turcos et infideles restaurare valeas, . . . te ab hujusmodi fœderibus, obligationibus et juramento . . . liberamus; cum absurdum sit, quod religiosa fidei observantia et juramentum, quod ad Dei honorem præstari debet, in *fidei detrimentum* et Dei offensionem redundet.» Raynald. IX. 430. És III. Calixtus pápa 1458 május 13-ikán Carvajal bíbornokot, magyarországi követét utasítja: «Procul abjici facias, *sub poenis et gravissimis censuris prohibendo*, ne pacis seu treugarum condiciones ullæ, ab aliquo Principe Christiano istarum partium tuæ legationis cum Turcho acceptentur.» (A vatikáni Regestákban.) És hogy a pápa ezen jogigényeit a keresztény uralkodók készséggel elismerték, egyebek között bizonyítja *Mátyás* király két nyilatkozata. Az egyikben kijelenti: «Nec quidquam me invent pristina fœdera, temporum necessitate conflata, quæ omnia scio facile *auctoritate apostolica posse dissolvi.*» A másikban utal II. Pál levelére: «inhibentes ne cum Turcis pacem feriam»; ha akarna békét kötni «non tam immemor officii mei sum, ut rem tantam inconsulta aut saltem in seia Apostolica Sede transigerem.» Epistolæ Matthiæ Corvini. Pars II. Ep. XXVI. és F. XXI.